

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Martini Lvtheri Piae Ac Doctae Operationes In Dvas Psalmorvm Decades

Luther, Martin

Basileae

VD16 L 5540

Psalmvs Nonvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-37005

Semite maris

Quærat autem quispiam, cur semitas maris tribuant piscibus, & ihs qui in eo uersantur, cum nihil minus in mari, q̄ semita, sicut & in aere, appareat. Forte q̄ mare totum sit peruium, in quo qualibet bestia suum iter faciat, & tamen nunq̄ communis, & regia uia perseueret, neque eadem uia sapius ibi teratur. Verum hæc leuicula.

Cultus Christi legitimus.

Habemus itaq̄ Christum passum, coronatum, prædicatum, ac creditum in hoc psalmo descriptum egregie: quem titulus torculari suo nobis indicauit a principio. Ideo, ut denuo inculcet eius legitimum cultum, qui alius non est, q̄ fides, laus, prædicatio, confessio, repetit uersum primum, dicens:

Domine dominus noster, q̄ admirabile est nomen tuum in uniuersa terra.

Magnum est enim, & arduum hunc Enos, & filium Adam credere tantæ & gloriæ, & dignitatis esse: Ideo repetendum, & assidue id inculcandum moner. Stat enim sententia: Deum esse memorem, uisitatorem, coronatorem, sed eorum duntaxat, q̄ obliuione, ignominia, solitudine sunt extreme in nihilum redacti, qualem enim exaltasse Christum, hoc psalmo scribitur, tales, & semper exaltaturus eodem exemplo cognosci uoluit: In quo satis demonstrauit, in quos nam oculi sui sint aperti & firmati: Nempe oculi domini super iustos, (id est, eos qui sunt nihil in hac uita, tam sibi, q̄ hominibus) quia humilia respicit in cælo & in terra. Atq̄ hæc ipsa misericordia eius facit, ut magnum sit nomen eius in uniuersa terra.

Oculi domini aperti in eos, qui sunt nihil in hac uita.

PSALMVS NONVS.

Ad uictoriam pro occultis filij, Psalmus Dauid.

Quanta bone deus, est huius tituli exponendi uarietas; alius mortem Absalom, alius mortem Goliath, alius instrumentum musicum, alius iudicium dei occultum, alius iuuentutem, alius Cantorem psalmi, aliud aliud intelligit. De quibus omnibus, qui uolet lyram Burgen. & Reuchlin uideat.

Scopus huius psalmi.

Ego quantum ex scopo psalmi capere possum, sequar Burgenis titulum, non interpretationem, qui dicit אלמותר עלמות Almuth, quod pro occultis transfertur, hebraice iuuentutem significare. Est enim psalmus iste omnino generalis, quædam gratiarum actio, exultatio, exhortatio, oratio plena iucundis affectibus, de uictis uincendisq̄ assidue inimicis, quæ non possit conuenire, nisi populo in medio inimicorum agentis, pugnantis, uincens, triumphantis, tam de præteritis, q̄ presentibus, & futuris loquenti. Quare de populo Christi, præsertim Martyribus & eorum persona psalmum esse dictum, non dubito. Quod, ut aliquantulum demonstremus, titulum hebraicum traciemus, qui sic habet: למנצח עלמות לבן במורר לרור Lamnazeah, Almuth, Laben, Mízmor, Ledauit. Lamnazeah, ad uictoriam sonat, satis expositum supra. Mízmor, Ledauit, psalmus Dauid, Reliquum est Almuth Laben, Si Almuth cum Hieronymo diuidas, in duas dictiones (quod Lyra negat) sonat super mortem, seu ad mortem: Et hinc alij mortem Goliath, alij Absalom, hic sonant. Si unam dictionem serues, est nomē abstractiuum a uerbo אלמ אלמ, quod abscondit, significat: A quo uerbo Adolescens, & Adolefcntula uocantur, Elem, & Alma: Quod in tabernaculis, & abscondito educantur, cum peri

cum periculosissimum sit teneram aetatem uagari in mundo, & illecebris exponi. Inde, & almuth, iuuenturem, adolescentiam, & eam, scilicet aetatem significat, quae hac ratione absconditur, & in occultis religiose educatur. Sic Jacob scribitur, uir simplex morans in tabernaculis, Genesis, xxv. Contra, Elau uir gnarus uenandi, & agricola, Atq; ab hac consuetudine, obtinuit usus, ut adolescentulae uocentur hebraice Almoth (id est, absconditae): ut Isaia, vii. Ecce Almoth concipiet &c.

Dauid autem dedita opera hoc titulo, prodigiosam iuuentutem signat, dum iuuentutem habet, id est, filij, seu, filio, signat: cum adolescentes, seu, adolescentulas habere sit patris, aut aui, aut ad summum fratris, siue tutoris cuiuspiam. Quis est enim filius, qui, ut filius possit dici habere adolescentes, & adolescentulas, quos in abscondito erudiat, & educet? Proinde Christum manifeste indicat, qui nouo miraculo carnalem generationem sua natiuitate finiens, filius tantum est, nullius scdm carnem pater, & tamen spiritualem generationem, noua per baptismum natiuitate incipiens, pater est multorum filiorum, & filiarum, quos in abscondito fidei educat, erudiens, ne sapiant ea quae patent, sed ea quae latent. Sicut psalmo, xxvi, Abscondes eos in abscondito faciei tuae, a conturbatione hominum. Quare uero similis est Almoth utroq; significato Almoth, in unum coacto, significare nouam creaturam Euangelij, prolem gratiae, iuuentutem baptismi, populum noui testamenti, ac uere absconditas filij, id est, fideles & obediens Christi, quorum uita sub morte, salus sub cruce, gloria sub ignominia lateret. Sic enim abscondidit eos mundo, quos Dauid uir plenus spiritu, concepit significari adolescentibus, & adolescentulis, domi & abscondite educatos. Est enim, & hac inter caetera Iudaici populi laus, q̄ a mercatorum & negotiatorum studijs semper fuit alienus, suis ac domesticis contentus pro uentibus, sicut & patres eorum. Quandoquidem, ut Polytropy illi, & uagabundi homines, multorum quidem hominum uidet mores, & urbes ciuilem (uti putant) & urbani redduntur: Ita multorum quoq; pessimorum exempla, & hauriunt, & inuehant alijs: quod Corinthus, Syracusa, Tyrus, Alexandria satis probauerunt, ut Romam taceam, & adhuc probant in hodiernum diem, emporia famatiora, ut non iniuria Cananaeos (id est, negotiatores) potissimum de terra expulerit deus. Satis ciuilis est, qui legem dei sui nouerit, & deo pure seruerit, ad quod maxime opus est, praesertim adolescentioribus, secessu abscondito, & fuga hominum. Gentilis ille ait: Quoties inter homines fui, minor redij. Et ille: Amici fures temporis. Ac diuus Bernhardus: Nunq̄ minus solus sum, q̄ dum solus sum. Non q̄ uelim aetatem istam solitudini deputare, cum & exemplis horredis, & illustrium patrum autoritate probatum sit, solitudine nihil periculosius esse adolescentiori aetati: rursus idem periculum conuersatio turbae. Quid ergo? hoc consultum est, ut magistrum domesticum, ac familiarem habeat, sub cuius conspectum omnia dicat, faciat, omitat in timore. Atq; id demum est, Almuth esse, id est, domi bene institui, tum ubi instituta fuerit, & foras in officium uocatur regendi populi, tum illud praestet affectu, quod prius effectum, tum sit Almuth in spiritu, quae fuit Almuth in litera, iam perseipsum ea quae patent contemnens, & contemnere docens, quae huc usque alterius magisterio contempsit, immo contemnere docta est. In hanc Almuth olim instituta sunt monasteria & uniuersalia studia. Neque hoc abiecero, q̄ abscondita ista, non modo intelligantur pro parte ista Ecclesiae, sed etiam contraria inimicorum: q̄ uidelicet decantet, non solum populi

Almoth.

Laus Iudaeorum.

Mercatorum praeconium.

Adolescentibus piculosa solitudo, & turba.

Cur monasteria sint instituta.

populi spiritualis, & absconditi statum & opus, sed & spiritualem, & quæ in abscondito contingit uictoriã de inimicis, q̄ illi spiritualiter pugnent & hi spiritaliter uincantur, quo impleantur figuræ bellorum uer. testamenti, ubi corporaliter cæsi fuerunt inimici, quia ibi erat aperta serui, id est, Mosi, figurata & externa facies, populi, belli, uictoriæ, sicut hic abscondita filij, id est, spiritualis, & interna plenitudo populi, belli, uictoriæ.

Almuth.

Esto itaq; Almuth populus Christi, cuius uita abscondita est cum Christo in deo, qui non ambulat in his quæ patent, sed ab hijs qui sic ambulant multiplicatur, & uictor in omnibus hæc suo Christo cantat, de inimicis suis in abscondito & spirituali bello uictis, ut utriusq; sint abscondita, tam apud uictos, q̄ uictores, utriusq; in spiritu agentes.

CONFITEBOR tibi domine in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua. Lætabor & exultabo in te, psallam nomini tuo altissime.

Ordinem psalmodum a primo usq; ad octauum dedimus psalmo sexto, tantum forte nunc quoque, qua ratione octauus sequatur septimum, & hic nonus, octauum. Manifestum est autem, septem priores psalmos esse passionum, & tribulationum Christi capitis, q̄ Christianorum membrorum descriptiones, inter quos nullus est, qui laudibus, & confessionibus gestiat: Octauus enim, primus omnium incipit nomen, laudem, gloriam, honorem exultare, nec habet ullam querelam, nec agit causam cum aduersarijs, sed fructum passionis præcedentium summario colligit, recitans, q̄ nihil promoueat persecutores, & q̄ feliciter habeat passus. Atq; id, ut in capite omnium patientium Christo inchoaret, optime conueniebat: Ideo optimo ordine octauus & post tribulationum psalmos sequitur, & Christum canit loco primo, inter gauderes, & passionum uictores. Oportet enim tribulatos interdum consolari, ut possint sustinere: ideo, & psalmos nunc lætos, nunc tristes, uario ordine misceri, ut hæc ipsa diuersorum psalmodum mixtura, & confusa ordinatio (sicuti putatur) exemplar esset uitæ Christianæ, quæ inter uarias tribulationes mundi, & consolationes dei exercetur.

Ordo psalmodum quid in dicit.

Ecclesiæ consolatio.

Inchoata itaq; lætitiã psalmo octauo Christi capitis, omnium passionum uictoris, recte subsequitur hoc nono, & corporis suæ Ecclesiæ lætitiã, de suarum quoq; tribulationum uictoriã, ut quem secuta est psalmis præcedentibus uia passionis, eius sit & sotia consolationis, exemplo & (ut dicitur) uelut digito monstratura, confirmaturaq; id quod psalmo præcedente dictum est: Ex ore infantium & lactentium perfecisti uirtutem, propter aduersarios tuos, ut destruas inimicum & ultorem. Pergit inq; ostendere hæc uirtutem oris infantilis, & Christum super omnia constitutum, ut non inepte hunc psalmum queas præcedentis exemplum existimare expressum, cum in eo aduersariorum, inimicorum, & ultorum destructio, & magnificatio nominis, ac laudis dei, sic tractetur, ut aliud fere nihil tractetur. Quia enim David uirtutem ex ore infantum perficiendam cognouisse cernitur psalmo. viij. nunc ne sine mète sonum dedisse putaretur (ut Mōtanus propheta inculcat) ostendit se nosse quoq; rem, & uniuersum negotium eius uirtutis.

Verba ista: Confitebor & psallam, psalmo. vij. uersu ultimo illo: Confitebor domino scđm iusticiam eius, & psallam nomini domini altissimi, satis expressa sunt,

posita sunt. Latabor & exultabo, psalmo. v. ubi dicitur: Et latabuntur omnes & gloriabuntur in te omnes. Quod enim hic exultabo, illic eiusdem uerbi futuro gloriabuntur, dixit. Porro Hieronymus illic laudauit, hic gaudebo reddidit. Tanta est difficultas ubiq; consistere sibi interpreti. Atq; qd illic facturum se in media tribulatione pollicetur, hic liberatus, profuso gaudio facit. Tribulationis enim sola dei laude sustentatur, quā finito malo reddat. Sicut dicit psal. xj. Quare tristis es anima mea? & quare conturbas me? Spera in deo, quoniam adhuc confitebor illi salutare uultus mei. Et ibidem: Quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis, usq; ad domum dei, in uoce exultationis, & confessionis, somus epulantis. Nec moueat quod uerbis futuris utitur in rem presentem, ita enim moris est, narraturis, cantaturis, acturis, ut dicant: Cantabo, dicam, faciam &c, cum iam incipiant.

Vide ergo, qui confiteri, narrare, latari, exultare, psallere se dicit, quāto restu & cumulo iucundissimorum prorumpit affectuum, & emphaticus est totus. Non simpliciter dicit confitebor, sed in corde, & toto corde, nec simpliciter iam narrat opera, sed mirabilia dei, eaq; omnia: adeo gessit (sicut Iohānes in utero) & exultat spiritus eius in deo salutari suo, qui fecerit ei magna, & mirabilia illa, quae sequuntur. In quo uerbo certe argumentum huius psalmi aperit, scilicet, qd mirabilia dei canit. Mirabilia uero, qd p eos qui nihil sunt, cōuertit eos qui oīa sunt, & per Almuti in fide abscondita uiuētes, mūdo mortuos, humiliat eos qui in gloria florent, mūdo spectabiles, tam magna faciens sine uis, sine armis, sine opere, sed sola cruce, & sanguine.

Illud quod omnia mirabilia dicit se narraturum, quomodo conueniet cum illo Iob. ix. Qui facit mirabilia & inscrutabilia, quorum nō est numerus: Aut quis enaret oīa mirabilia dei: dicemus hoc hyperbolico illo affectu dici, quo psalmo. vj. dictum est: Lauabo per singulas noctes lectum meū. Quod uidelicet tantus ei sit ardor in dei magnalia, ut quantum est in uotis, omnia uelit, etiam si non possit enarrare. Amor enim, non habet modū, neq; finē, j. Cor. xij. Charitas omnia credit, omnia suffert, omnia sustinet. Sic & omnia potest, & facit, quia solū opera dei proponat cantare, & aliud nihil, iuxta illud psalmi. v. Docebo iniquos uias tuas, & psalmo. xvj. Ut non loquat os meū, opera hominū, Narrabo itaq; omnia mirabilia, id est, quicquid narrauerō deinceps tua mirabilia erunt. Eodē tropo psal. vj. audiuius dici: Inueteraui inter omnes inimicos meos, id est, eos qui sunt omnes inimici mei.

In toto corde. Ex superioribus intelligendū relinquo. Sunt em̄ (ut psal. xj. dicitur) qui loquantur corde, & corde, id est, duplici, diuisoq; corde, ut qui deo consentiunt, donec benefecerit eis: Alij uero lingua quoq; mentiti sunt ei, & cor eorum non fuit rectum. psalmo. lxxvj. Qui & loquuntur pacē cū proximo suo, mala autē in cordibus eorum, uiri sanguinum & dolosi. His nunq; contigit, ut mirabilia dei cognoscāt, nedum aliquando enarrent. Igitur toto corde confitebor domino, qui neq; in prosperis seipsum iactat, nec in aduersis contra deū murmurat, utrobique & quabilis in sincera laude dei: quod nisi cum Christo crucifixis, & passionibus expertis, non est possibile.

In conuertendo inimicum meum retrorsum, infirmabuntur & peribunt a facie tua.

Hic incipit

Iucūdiß. affectibus exuberant ueri laudatores dei.

Mirabilia dei

Amor sine fine modo.

Toto corde confiteri domi no.

Hic incipit mirabilia dei enarrare, scilicet, inimicorum conversiones. Satis iam superius commēdata est figura hebrææ linguæ oim frequentissima Synecdoche, quam alij singulare pro plurali, alij collectiuum pro distributiuo uocāt. In conuertendo (inquit) inimicū, & mox infirmabuntur, scilicet, idem inimicus, sui inimici. Deinde, q̄ grāmaticos offendit, in conuertendo inimicum, in secunda persona reddi poterat: Dum conuerteres, aut conuertisti inimicum meum, sic enim cœpit, & prosequitur in secunda persona, psalmum.

Heroicis autem & militaribus uerbis utitur, ut possit rudibus uideri de carnalibus bellis, & inimicis loqui, dum inimicus commemorat: Deinde retro fugatos, infirmatos quoq̄, & occisos, p̄ditosq̄. Verum hæc omnia (Vt Aug. hoc loco ait) beneficium, nō p̄na, & tantum beneficium, ut huic comparari nihil possit. Ego autem conuersionem retrorsum, simpliciore sensu, intelligo aliud nihil, q̄ fugam inimicorum, qua uerso dorso reuertuntur unde uenerūt. Sicut Exo. xiiij, dixerūt Aegyptij: Fugiamus Israelem, dominus enim pugnat pro eis cōtra nos. Qui locus, uel exemplum, uel speculum fuit, quo propheta erudiretur ad hanc prophetiam formandam. Nulla enim ui hominum, nullis armis, sed solo respectu suo Aegyptios perdidit. Sicut ibidem dicit: Respiciēs dominus super castra Aegyptiorum per columnā ignis, interfecit exercitum eorum, & subuertit rotas curuum, ferebanturq̄ in profundum. Sic psal. ciiij, Qui respicit terram, & facit eam tremere, Abacuk. iij, Aspexit, & dissoluit gentes, & contriti sunt montes seculi, Et. cxvj, Montes sicut cæra fluxerunt a facie dñi, a facie dominatoris uniuersæ terræ. Ita quod & hic dicit, a facie tua, tollit suspicionem armorum, & uirium carnalium, quibus homines cōfidunt & pugnant, ut omnino spiritali uirtute, atque de cœlo intelligantur, fuga, impugnatum est contra eos, stellæ manētes in ordine suo, aduersus Sifaram pugnauerunt: Nisi q̄ hoc psalmo, non corporalis, ut in illis figuris contigit, sed spiritalis, fuga, infirmitas casusq̄ inimicorum describitur, ut dixi: De plenitudine enim loquitur, & absconditis figurarum.

*Spūs uirtute
hostes Ecclesie
fugandi.*

Quæ est ergo fuga spiritalis inimicorum: quæ debilitatio: quis interitus? Espectro isto hostium cadentium nobis liceat ea capere: Primum, est fuga, de inde impotentia, quod a uerbo ruere in hebræo uenit, ut sit lapsus quo hostes fugientes, & cæci cadunt, ac moriuntur: Ultimo, perditio & interitus, q̄ omnino desinunt esse, ut nec eorum memoria supersit. Quibus omnibus aliud nihil, q̄ conuersio & iustificatio impiorum describitur. Fuga enim terror est, & amissa fiducia cōsciētiz, agnitio peccati, uirtus legis cognita: Quā sequitur mox debilitatio, lapsus, tumultus, & felicissima cædes, quā nos cōtritionem uocamus, odium, scilicet peccati, ac iam mors ipsa malorum affectuum: Tunc enim mox displicent, quæ placuerunt, & placent, quæ displicuerunt, cedimus & damus terga, his quæ prius insensata fronte persequebamur. Post hæc sequitur abolitio penitus, & perditio, quādo conuersa, per gratiam dei, uoluntate signum quidem prioris uitæ reliquum in nobis est, ambulantis, scilicet, in nouitate uite secundum uirtutem resurrectionis Ihesu Christi, ut Ro. vj, docet Apostolus: & hac exemplo ipsius eiusdem Apostoli licet cernere qui inimicus Ecclesie acerrimus, & fugiens, repenteq̄ infirmatus dixit: Domine quid me uis facere? Tandem perditus omnino, adeo nihil reliquum habuit inimicitiz, ut summis uiribus pro Ecclesia dei p̄ter ceteris abundantius laboraret.

Verum,

Verum, quibus uiribus hac uictoria pariat, signat, cum dicit: A facie tua, ^{Verbo dei ster}
 In quo tangitur officium uerbi, per quod reuelatur diuina uoluntas, misericor ^{nuntur impij.}
 dia, iudicium &c. de quibus statim dicit. Non enim alia re, q̄ solo uerbo dei,
 ista fuga, debilitatio, perditio impiorum perficitur, in quo reuelatur gloria do-
 mini: cui si cooperatus fuerit deus, & se se cordibus impiorū per incrementum
 notum fecerit, sequitur hac uictoria. Ideo non frustra uoluit magis a facie tua
 dicere, q̄ nulla alia re, aut uerbo, ut incrementum uerbi efficax ostenderet. Quis
 enim a facie Apostolorum conuerteretur, cum essent in persona contemptibi-
 les? Quorū uero audiunt uerbum dei, qui perdurant tamen in impietate sua?
 Ar ubi facies domini ipsa reuelata fuerit per spiritum intus docentem, ibi con ^{Facies domi}
 uersio retrorsum, infirmatio, perditio simul sequuntur, sicut Isaiæ v. dicit: Ru ^{ni conuertit}
 gatus eius ut leonis, rugiet ut catuli leonum, & tenebit predam, & ^{peccatores.}
 amplexabitur, & nō erit qui eruat. Et Mich. v. Et erunt reliquie Iacob in gen-
 tibus, in medio populorum multorum, quasi leo in iumentis siluarum, & qua-
 si catulus leonis in gregibus pecorum, qui cum transierit & conculcauerit &
 cœperit, non est qui eruat: & exaltabitur manus tua super hostes tuos, & om-
 nes inimici tui interibunt.

Quare sincerissima gratitudine Almuth ista, hac mirabilia non sibi, sed soli
 deo tribuit, & si ministerio suo cooperata sit, nō tamen a uerbo suo, sed a facie
 dei perfecta dicit. Sicut & Paulus. j. Cor. iij. Neq̄ qui plātat, neq̄ qui rigat, ali-
 quid est, sed qui incrementum dat deus: Dei cooperatores sumus.

Cur autem in futuro loquitur, fugabis, infirmabis, perdes, cum de prate-
 ritis gloriatur, & confiteatur?

Forte, ut simpliciter dicamus, quia Prophetiam de futuris texit, ideo, & futu-
 ris mixtum, & præteritis uerbis utitur, ut est mos constans fere omnium pro-
 phetarum, præsertim psalmographorum. Cum reuera, & res ita ageretur ab
 initio, q̄ Ecclesie inimici & uincuntur & uicti sunt & uincuntur. Atq̄ ita stet,
 q̄ uerbum domini manet in æternum, & ueritas eius in seculum seculi, omni-
 umq̄ seculorum hominibus conueniat, semper idem operans, sed in noui te-
 stamenti exordio abundantius.

Adde adhuc unum, ut personarum differentiam obserues Almuth, & inimi-
 corum eius: Scilicet, illam esse infirmam, stultam, cōtemptam, hos autem esse
 potentes, sapiētes, honoratos, & omnino montes mundi. Ut ex Abacuk. iij. di-
 ximus: Aspexit, dissoluit gentes, & cōruti sunt montes seculi: Incuruati sunt
 colles mūdi ab itineribus æternitatis eius, id est, mūdi eius. Hoc est (ut Isa. xl.)
 Omnis mons & collis humiliabitur: seu, ut eiusdē. ij. clarius dicit: Et incuruabi-
 tur omnis sublimitas hominum, & humiliabitur altitudo uirorū & eleuabitur
 dñs solus in die illa. Et psal. ciiij. Tangit montes & fumigabunt. Hanc (in q̄)
 personarū comparationē, nisi obserues, nō satis intelliges quæ sint mirabilia,
 quæ narraturū se dixit. Quid enim mirabilius, q̄, ut Petrus, indoctus, idiota &
 piscator, conuerteret principes sacerdotum, Phariseos, deinde reges gētium, ^{Mirabile ma}
 atq̄ adeo ipsam Romam, quā in flore magnitudinis & uirtutis suæ aggredi, su ^{ximum.}
 biq̄ cōdam sibi rudi, & pauperi piscatori, tam stultū, ac ridiculū apparet, ut uix
 aliud magis ridiculū toti mūdo, & impossibile præsumi potuisse uideat: Et tñ
 quod oium fidem tāto interuallo superauit, & creditū & factū est, licet pertinā-
 cissime resisteret, ac multo tādem martyri sanguine uinceretur. Et prohdolor
 hodie tāta mirabilia, in quātam abiēre obliuionē, immo ignorātam & incon-
 siderantiam: licet adhuc in oculos nostros impingant.

S Quoniam

Quoniam fecisti iudicium meum & causam meam. Sedisti super thronum, qui iudicas iusticiam.

Perierunt inq[ue] inimici mei, quia tu iudicasti causam meam. Quare rogo consequentia: Dixi, q[uod] personar[um] differentia magnificat mirabilia dei, dum enim feces Israel (ut Isa, xlix, appellat) & reliquit iacob, pauperesq[ue] terr[ae] pugnant aduersus montes mundi, ut dictum est, nec spes nec species erat, causam hanc pauperum praualitiam, aut esse aliquem, qui iudicium faceret inopis, Nam, & Pilatus (alio qui uir satis ciuilis, ut apparet) hac una specie falsus, Christum damnauit inique & scienter, cogitans, non referre pauperem perire, nec esse qui uindiceret. At psal, cxix. Ego cognoui quoniam faciet dominus iudicium inopis, & uindictam pauperum. Dei enim nostri solius haec est gloria, q[uod] humilia & afflictata respicit, ac uindicat, suntq[ue] haec eius opera propria, & ideo mirabilia. Vtrunq[ue] ergo ad mirabilia dei pertinet, q[uod] facit iudicium inopis, & perdit sapienter eos qui se ceperant & subiciet exactores suos. Gloriosissimum enim uictoriae genus est, ex inimicis reddere amicos & ex persecutoribus seruos: Sicut Ecclesia fecit ex regibus & principibus mundi.

Pilatus unde deceptus.

Magnor[um] uirorum nostrorum cuiusmodi natura sit.

Vna consolatio oppressorum.

Sedisti super thronum iudex iusticiae. Sic enim heb. habet. Reddit autem rationem, quare dixerit causam sua[m] iudicatam: Quia (inquit) causa mea toti mundo inuisa, & omnium hominum iudicium iniquum est, cum omnis homo sit mendax & hostis ueritatis, quam ego loquor & sequor, adeo, ut & hi qui de sapientia, iusticia & religione maxime omnium me persequantur, montes scilicet mundi, maxime omnium me persequantur, qui ignorantes iusticiam tuam & suam querentes statuere, tuae iusticiae non sunt subiecti, atq[ue] hac specie efficiunt, ut omnibus hominibus in sui affectum & mei odium, commotis, sibi audeant polliceri, te quoq[ue] iniquitatis iudicem fore, meam causam damnaturum, & suam ipsorum iustificaturum: Verum tu es iudex iusticiae, tuu[m] est tribunal, tuum iudicium, tuus thronus & tuum regnum, ideo scio & certus fui & semper sum, q[uod] uindicas causam meam & inimicum conuertis retrorsum, prosternis & perdis &c. In hunc sensum & psal, xcij, dicit: Dominus regnauit, decorem indutus est. Et iterum: Parata sedes tua ex tunc, a seculo tu es. Et sequitur: Eleuauerunt flumina fluctus suos; Mirabiles suspensione[m] maris; Mirabilis in altis domus minus. Vna est enim consolatio oppressorum, scire, q[uod] Christus sedet rex, & iudex omnium. Sic Petrus (.j. Pet. iij.) contra blasphemantes sanctimoniam fidelium, dicit: Qui reddent rationem ei, qui paratus est iudicare uiuos & mortuos. Quoniam hoc psal, de extremo iudicio proprie non loquatur, terret tamen eo iudicio, ut uidebimus: Sicut & Petrus hic facit.

Ex his nunc colligi potest, quos nam dixerit inimicos suos, cum enim causam suam uindictam a deo iactet, euidentis est se passum & oppressum fuisse ab iniquis, multis, magnis, astutis, coram quibus adeo impotens, derelictus, contemptus fuerit, ut causa sua a nullo homine, sed a solo deo sit suscepta. Non enim gloriaretur in deo uindice, nisi desertum & solitarium sese sensisset coram hominibus. Atq[ue] ita uersus hic, nobis nihil querentibus, per se aperit, & ignaua formi describit utriusq[ue] partis conditione[m]. Illius quae dei est, afflictam & derelictam; huius quae mundi est potentem & multam stipatam. Tantus uidelicet per totam diuinam uoluntate[m] scripturam exhortationibus consolamur, si pro ueritate patiamur, nec scietem libere e[ss]e men audemus Christum confiteri libere & publice.

Illud

Modi grammatici uiderint, an latine dictum sit: Fecisti iudicium meum, & causam meam. Mihi facere causam & iudicium, idioma hebraeum uidetur pro expedire causam, sicut uernacula germanica sonat: Latini enim agunt causas, & ferunt sententiam. Hic autem faciendi uerbum, quod Afa diximus esse, habetur, ut partibus inter se contendētibus & causas agentibus dominus iudex sine dirempta stantia & faciat iusticiam & pacem. Vtrunq; autem nomen hebraice iudicium significat מִשְׁפָּט mispat, & דִּין din, quorum unum reddidit iudicium, alterum causam, forte, q̄ in qualibet causa duo sunt officia iudicij: Alterum iustificandi innocentis, alterum damnandi nocētis, q. d. Ius utrunq; meum est, meae causae iustificandae & illius damnandae.

Sedisti super thronum. Periphrasis esse uidetur, pro eo q̄ est rex, iudex factus es, quod psal. ij. Ego autē constitutus sum rex ab eo, quo modo & psal. cix. dicitur: Sede a dextris meis. Quod alijs uerbis psal. xcvi. dicitur: Dñs regnauit. Hoc enim coeptum est, assumpto Christo in coelum. Sicut prae dictū est lsa. ix. Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit, ut corroboret illud in iudicio & iusticia, a modo usq; in sempiternum. Hier. xxv. Ecce ueniet dies, dicit dominus, & suscitabo Dauid germen iustum & regnabit rex & sapiens erit, & faciet iudicium & iusticiam in terra, & hoc est nomē quod uocabunt eum, dominus iustus noster. Ex his uerbis pater, nulli mortalium in uniuersis seculis tribui posse gloriam iusticiae & sapientiae: Quotquot enim reges fuerunt, quos sapientes & iustos iactant libri hominum, stulti, & iniusti oēs fuerunt. Nam & si humana & politica seu sapiētia, seu iusticia claruerunt, coram deo, tamen & in his quae dei sunt, uani, mendaces, iniqui, reperti sunt. Quod luce clarius est, tam in re publica Romana, q̄ iudaeorum. Nonne Romani pulcher rimas leges condiderunt? Nonne iusticia gentes frenabant superbas? At cur Christum & Christianos tam atrociter persecuti sunt? Scilicet iusticia eorum species fuit in oculis hominum, in re coram deo nihil. Sic audet Apostolus, j. Cor. ij. Nos loquimur sapientia dei in mysterio absconditam, quam nullus principum huius seculi cognouit. Vbi sapiēs: ubi scriba: ubi inq̄sitor huius seculi? Solus itaq; Christus sic sedet in solio & regno, ut iusticia rex & iudex sit in his quae dei sunt, ideo & solus regnat, nec regni eius erit finis. Sicut enī iudicium iusticiae eius comparat ad iudicium iusticiae hominum, tanq̄ ad iniquitatem: Ita & regnum eius ad regnum hominum comparat, tanq̄ ad seruitutem, ac ca pituitatem: Ipse enī solus proprie & super oia regnat, omnia potest, & omnia iuste uult: ideo gaudeant omnes inique in mundo pressi.

Et quid est aliud uniuersus iste tumultus regnorū & magistratuum mundi, in quibus iudicia & iusticiae celebrantur, de rebus temporalibus, pecunia, honore, uoluptate, & similibus, nisi quaedam fabula, seu comedia: Nam in his omnibus peccatum non tollitur, nec iustitia confertur, sed tollendū peccati & conferendae iustitiae, simulachra & imagines exhibentur: & sunt tñ tam stulti quidam, qui hos ludos seria ducant. Verum Christi regnū semper in scripturis cum iudicio & iusticia commendatur, q̄ ueterem hominem cum actibus suis iudicet & mortificet, & nouum hominem iustificet, ideo soli ei attribuitur a Hier. q̄ ipse iudicium & iusticiam faciat in terra, aperte pnuncians, ceteros omnes in terra, nec iudicium nec iusticiam facere, sed ut dixi, tantummodo simulare. Quare lōge sublimius iudiciū & iusticia in sacris literis, q̄ in prophetis & iuribus accipiēda sunt. Iudiciū enī, est mors peccati, iusticia uita aeterna in Christo. Quae sunt diuini muneris, non humani.

S ij Proinde

Proinde uerba huius uersus quendam in seculares iudices & reges in-
machum habent, quasi per Antithesin dicat: Quid illi iudices & reges in-
tur, qui contra me pro sua causa iudicant: Tu uere solus es rex, & iudex om-
nium, cui illi comparati, picti reges sunt, quia tu iuste iudicas, etiam ea pecca-
ta quæ illis iusticiæ uidentur. Sed quæres quo negotio, quo exercitu, quo iu-
ris processu, quibus aduocatis, quibus testibus, causam eius & iudicium eius
fecerit? Sequitur.

Increpasti gentes & perijt impius, nomen eorum delesti in æternum
& in seculum seculi.

*Increpatione
sola dei iudi-
cū exhibetur*

Putabam audituros nos esse, fragorem armorum, & quadrupedantem al-
quem tumultum equorum & equitum: Et ecce, sonum & increpationem uer-
bi, facit tanti negotij machinam. Increpat solum & facta sunt omnia. Quis nō
miretur? hoc est, quod ex ore infantium & lactentium perficit uirtutem. Hoc
est, quod spiritus ueritatis arguit mūdum de peccato, de iusticia & de iudicio:
solo uerbo facit omnia. Et quando de gentibus potissimum loquitur & incre-
patio ista si per quemq̄, uel primo, uel maxime per Apostolum Paulum gen-
tium doctorem completa est, dignum est, hunc exempli uice pro hoc uersu ad-
ducere, quando non est dubium id quod hic dicitur per ipsum gestum esse. Vi-
de q̄ increpet Ro. iij. Omnes peccauerunt & egent gloria dei. Et rursus: Cau-
sati sumus ludæos & Græcos omnes sub peccato esse. Et, ij. Inexcusabilis es
omnis homo qui iudicas, eadem enim facis quæ iudicas. Et, v. Vbi peccatum
& mortem in omnes trāsisse clamat: Et in quo (inquit) omnes peccauerunt.

*Epistola ad
Romanos fa-
cr. scripturæ
epitomæ est,
& lux.*

In uniuersum, tota illa epistola (meo iudicio totius sacræ scripturæ, tum com-
mentarius, tum epitomæ, immo lux, & Apocalypsis) quem non reum statu-
mortalium? Quanta fiducia uniuersos increpat: Quod nullus alius liber scri-
pturæ tanta copia, tanta luce facit: ut huic uersu glosa non inepte daretur ista:
Increpasti gentes, scilicet, per Apostolum Paulum, uerbo quidē multas alias,
litteris autem maxime Romanos.

Vsus est autem hoc loco magis uerbo, Increpasti, q̄ alio quopiam, quo
simplex uerbi prædicatio significaretur, quia hoc ad rem conueniebat, ut ex-
primeret modum uniuersi negotij, quo conuertit inimicum, & uindicat cau-
sam Almuth. Increpare enim est arguere, reum facere, terrere. Quod maxi-
me fit, ubi conscientia cuiusq̄ uerbo dei conuenitur: Ibi incipit fuga, ibi po-
nitur præsumptio & fiducia sui, & prorsus elanguet, ac concidit omne robur
carnis, quod non fit, ubi simplex dictio non mouet: Multi enim audiunt,
sed insensati non mouentur. Ideo in increpatione, non modo uerbum, sed uir-
tus quoque uerbi, & energia commendatur, ubi & audiunt, & terrentur au-
ditis. Ut illi Actuum, ij. ad uocem Petri compuncti, dicebant: Quid faciemus
fratres &c.

Ac uide spiritum, non dolosum quidem, sed insuperabilem bellatorem,
uerbo pugnat, sed cui nemo resistat. Cur ita? Homines contra homines pu-
gnant armis & uiribus corporalibus, ubi neutri neutris fiduciam cordis aufer-
re possunt, ideoq̄ & neutri, neutris cedunt, atq̄ si etiam corpus, non tamen
animus morituri relinquunt: Nec ullus repertus est hominum, qui alterius
hominis animum uincere potuerit. At spiritus in sua pugna corpus, & uires
eius omittit, ad conscientiam apponit uocem solam, & mox ruit omne præsti-
dium,

*Spiritus aīos
necit solus.*

vidium, omnis fiducia, omnis uirtus. Quis nō hęc narret mirabilia: quis enim
 stet ad uocem hęc Pauli Ro. ij. Reuelatur ira dei de cœlo super omnem impie
 tatem hominum corū, qui ueritatem dei in mendacio detinent: Quis cōsistit
 quis confidit: quis audeat: cui diuina maiestas uerbo dei increpata sibi ipsi malo
 cōuertitur retro, cadit, perit, cuius consciētia uerbo dei increpata sibi ipsi malo
 testimonio dissentit: Victo autē hac arte animo hominis, & obtentis penetra
 libus regnis: Quid est reliquum in homine, quod uictum non est? Et adeo po
 tens est illa uictoria, ut etiam inter homines uideamus contingere, q̄ferre neq̄
 iudicium, neq̄ increpationem, neq̄ famam, neq̄ periculum possit, quem con
 scientia uexet, uerumq̄ sit Prouerbiū illud: Conscientia mille testes. Et illud
 Triaui: Consciūs ipse sibi de se putat omnia dici. Ideo recte sequitur.

*Mala conscie
 tia cuiusmodi
 malum.*

Experdidisti impium. Sic enim hebræus habet. Hac enim increpatione ta
 ctus, statim intelligit suam miseriam. Sic Paulus increpatus de cœlo, statim
 de impio Christi aduersario factus p̄missus discipulus, dixit: Domine quid
 me uis facere? Non sustinet hanc increpationem spiritus hominis, sed sicut
 fulgure perstrictus subito immutatur & uertit. Sic psal. xvij. Ab increpatione
 tua, ab inspiratione spiritus iræ tuæ. Nō est necesse iterum admonere figuram
 Synecdochen, impium pro impiis, cum sit tam frequens. Deinde iucundio
 rem locutionem etiam in nostra uernacula habet, ut uulgo dicitur: Deus adiit
 uat fortiorem, id est, fortiores. Quare ne tedio sim, deinceps non admonebo,
 satis habes q̄ semel admonuerim, esse eam fere unam omnium usitatissimam
 in sacris literis.

*Impios deus
 perdit.*

Impius hic *רשע* Rascha ille est quē psal. j. & v. satis exposuimus esse eum,
 qui fide inanis multa specie fulget, & nihil minus, q̄ impius esse apparet.
 Et hic est inimicus ille qui Almuth maxime persequitur zelo dei & iusticiæ,
 cuius conuersio & difficilior & mirabilior est, nec uerbo nudo possibilis, nisi
 increpationis incrementum accesserit.

Nomen eorum delesti. Ecce quod dixi, impios esse qui pulchro nomine ue
 huntur. Dicitur enim, psalmo. v. & viij. quomodo nomen in scripturis
 significet famam. Nomen habent quod uiuant (ut Apo. iij. dicitur) & sunt
 mortui. Quo nomine inflati securius persequuntur, & scedo nomine conspur
 cant Almuth aduersariam. Deletur ergo nomen eorum, quādo increpati uer
 bo spiritus, seu potius spiritus uerbi, positus, ueritatis, sapiētia, iustitiæ, fiducia,
 opinione & nomine, infirmantur, stulti & peccatores fiunt, gratiam Christi in
 humilitate & solatium communionis Almuth filij in tremore quærentes, ut
 iam nomen stulti, & peccatoris non erubescant.

*Impiorum no
 men deletur.*

In æternum & in seculum seculi. Hoc indicat, quod increpatione efficax est,
 ubi semel tetigerit cor, sic mutat hominem, ut in æternum non possit de suo
 nomine gloriari & uanus fieri, sed etiam si cadat aliquando, tamen opinio
 nem rectam de deo non amittit, semper sciens solius dei esse, & opus & no
 men bonum.

Inimici defecerunt framæ in finem, & ciuitates eorum destruxisti,
 perijt memoria eorum cum sonitu.

Totum hoc, uersus unus est hebræis. Hieronymus sic: Inimici complete
 sunt solitudines in finem, & ciuitates subuertisti, perijt memoria eorum cum

S iij ipsi;

ipsis. Obscurus plane uersus. Constructio & ambigua & insolita uidetur, quod inimici defecerunt phramez, latinis ita sonet, ut nescias utrum singulare, aut plurale, & an genitiui, uel nominatiui sint, inimici & phramez. Ego citra reuerentiam merito pono meum sensum & iudicium: Vocabulum phramez, quod procul dubio hebraez originis est a uerbo פָּרַם pharam, quod scindere significat. Unde a scindendo phrameam dicunt gladium, seu cultrum, quasi phramea sit idem quod scissorium (ut ita dicamus). Hoc in q̄ uocabulum phramez redditum est hebraeo nomini חֶרְבוֹת cheraboth, quod pluralis numeri est, a חֶרֶב chareb, quod gladium significat: hoc noster interpres sequitur, uel a uerbo חָרַב charab quod uastare, desolari significat, a quo Hieronymus translulit, solitudines. Quare me iudice sensus est.

Inimici defecerunt phramez, seu solitudines, id est, uastationes inimici uastate sunt, seu cessauerunt uastare, ut sonet aliquid tale quale dicitur psal. lxxvi. Cepisti captiuitatem, Et Isaiā. xxxij. Vae qui predaris, nonne & ipse predaberis: Qui spernis, nonne & ipse sperneris: cum consummaueris depredationem, depredaberis, & cum fatigatus deseris contemneris, contemneris, Et consonat fere hic uersus a eisdem Isaiā. xliij. Et erit in die illa, cum requiem tibi dederit deus a labore tuo, & a concussionem tua, & a seruitute dura, qua ante seruisti, sumes parabolam istam contra regem Babylonis, & dices: Quomodo cessauit exactor: quieuit tributum: contremuit dominus baculum impiorum, uirgam dominantium, cadentem populos in indignatione plaga incessabilis, subicientem in furore gentes, persequentem crudeliter. Et infra, Ex quo dormisti, non ascendit, qui succidat nos.

Igitur, siue phramez, siue uastationes dicas, ipsas persecutiones significat Ecclesie, quibus eam scisserunt, persecuti sunt, & uastauerunt principes huius mundi, praesertim iudei, quae penitus cessauerunt, ubi increpatis gentibus, impij perierunt, & nomen eorum deletum est in aeternum: Cosequens est enim, ut persecutio cesset quando persecutor amplius nullus est. Quare haec syntaxis: Inimici defecerunt phramez, ubi genitiuus primo loco ponitur, similis est illi, psal. iij. Domini est salus. Ita hic: Inimici desertae sunt uastationes, hoc est, inimicus desijt uastare: sicut domini est salus, id est, dominus saluum facit.

In finem uero exuberantis affectus causa dicitur, quo exprimit uastationem inimici sic desijisse, ut non sit spes, aut timor, resuscitandam, desinunt enim impij, quandoq; uastare, sed nondum statim finis, manente enim odio, redeunt ad furorem tempore & occasione datis: At qui spiritu increpante salubriter pereunt in homines alios mutati, quia diligunt, non possunt unquam in aeternum ad persecutionem reuerti, quin ipsi patiuntur potius cum illis, Atq; ita desijt in eis uastatio usq; in finem, ut nec odium, quod fons est persecutionis reliquum sit, sed omnia in amorem, qui fons est pacis & quietis, sint mutata. Quo sensu & psal. ij. dictum est: Tanq; uas siguli confringes eos.

Euersio ciuitatum mystica. Sed quomodo destruxit ciuitates? uim uerbis facio inuitus, & tamen non patitur consequentia, nec spiritus, in quo loquitur Propheta, ut de corporali uastatione intelligatur, Almuth enim abscondita, & spiritualis triumphatrix loquitur, cuius arma sunt, uerbum & fides, deinde geres sola increpatione dei perdidit, deleto nomine eorum, & uastatione eorum finita: Quare & ciuitates eadem increpatione destructas oportet intelligi. Simili sententia dicit Micheas v. ubi de reliquijs Israel in medio gentium uictoribus dixerat: Et exaltabitur, inquit,

Inquit, manus tua super hostes tuos, & omnes inimici tui interibunt. Subdit: Et erit in die illa dicit dominus, auferam equos tuos de medio tui, & disperdam quadrigas tuas, & perdam ciuitates tuas, & destruiam omnes munitiones tuas, & mox euellam lucos tuos, & conteram ciuitates tuas. Ex quo loco adiu- ti, cum manifeste de opere spiritali loquatur, dicemus, & hic eueri ciuitates, quando uerbum fidei inter homines predicatum, uenit non mittens pacem, sed gladium, & separat patrem aduersus filium, nurum aduersus socrum suam, ut confuso mundi sensu sint inimici homines domestici eius; sic enim subuer- se sunt feliciter ciuitates hostium. Et ciuitates potissimum nominat, quod in his sunt primo plurium hominum congregatio, in quorum publico uerbum dei pre- dicandum fuit. Deinde, quod in eis sit ciuilius hominum sensus, id est, maior pru- dentia carnis, quae inimica dei est. Ideo mundum in suis praestantioribus & ca- pitibus & quibus maxime ualeat, aggressus est Christus uerbo suo: Ciuitatibus enim subuersis, & reliquum uulgi mundi subuersum est. Sed & beatus Au- gustinus & si nomen ciuitatis trahat in Tropologiam, tamen uerbum, destru- xisti, de spiritali destructione intelligit. Dixi autem & antea in sacris literis oportere magis obseruari uerba, quam nomina, pro intelligendo spiritu, ut psal- mus, lxxij. Et dominabitur a mari usque ad mare &c. Hic non est mare aliud, quam corporale intelligendum, non tamen est carnale dominium (more Iudaico) intelligendum. Ita hic ciuitates proprie & ad literam sunt accipiendae, sed de- structio non carnalis, sed spiritalis accipienda est.

Ciuitates qua- re nominetur

In sacris lite- ris oportet ma- gis obseruari uerba quam nomina.

Igitur adeo cessauit phraea uastationis inimicæ, ut etiam ipsi, & eorum ciuitates uastentur & subuertentur. Qui autem uolet aliter effugere, habet pro se hebraei nominis ambiguum. Nam nomen ארץ irim uolunt, si abiecto iod, scribatur, ut hoc loco, significare non tantum ciuitates, sed etiam hostes: Nam pronomen, eorum, non est in hebraeo. Sic illud Micheæ, v. Et conteram ciuitates tuas. Dicit Reuchlin hebraeis haberi: Et conteram hostes tuos. Quod an aliquid faciat, in medio relinquo. Hoc certum est, siue ciuitates, siue hostes dixeris, idem in sensu manere, diximus enim ciuiles homines, & filios huius seculi, pro sua prudentia esse maxime aduersarios uerbo crucis, quos & idem uerbum maxime petit, hæret enim Aries noster cum cornibus in istis uerbis.

Filij huius se- culi sunt aduer- sarij uerbi crucis.

Perijt memoria eorum, patet aliud esse nomen eorum quod deletur, & ali- ud memoriam, quæ perit. Nomen enim eis detractum est, in quo sibi pla- cuerunt, & redditum deo, dum sese peccatores ignominia dignos cum hu- militate confitentur. Deinde sic sunt omnia eorum per uerbum fidei uasta- ta: substantia, nomen, potentia, multitudo, ut horum ne memores quidem sint. Atque ex usu popularis Proverbij hoc dicitur, ubi de hominibus, uel factis eorum perditis, dicitur: *Man gedenc sy nit mer.* id est, non sunt in memoria amplius, extremum uastitatis perfectæ, est ipsa obliuionis perpetua sepultura. Ecce ergo uirtus uerbi, & fidei, quæ impios reddit pios, & peccata eorum, & arma iniquitatis in æternam obliuionem perdit, ut sunt in æternum, alia substantia, alio nomine, alia potentia, alia multitudo, alia memoria seruati apud deum.

Uirtus dei uerbi.

Illud מורא cum sonitu, transtulit Hieronymus cum ipsis, ac hebraice ad uer- bum sic habet: Perijt memoria eorum, ipsi. Prepositio, cum, non est in textu, est autem affinis dictio eadem, uerbo quod sonare significat, hoc secuti sunt, qui

S iij transtulerunt

transfulerunt cum sonitu. Ego p mea simplicitate hypodiasolen amplectens
& per coniunctionem. Et sic expono. Perijt memoria eorum & ipsi. Cum uero
hebraismus fit, & in alijs locis frequentissimus, sicut dictum est psal. iij. in uer-
su: Quoniam tu domine singulariter in spe, constituisti me, Quare Propheta
mihi adiecisse uidetur in fine, & ipsi, uel epilogi uice, uel affectus exuberantia,
ac si dicat: Perijt memoria eorū, & ipsi: Adeo scilicet, omnino in nihilum abier-
runt cum omnibus suis. **Sie seynd dabyn.**

Cum sonitu, Augustinus interpretatur cum strepitu, seu tumultu, quo im-
pij fremunt dum pereunt & ne pereant resistunt, uel q̄ perit memoria, eo ipso
tumultu simul pereunte. Atq̄ quid refert super committitur textum, uarias
comminisci glosas, ut cum sonitu etiam intelligas uelociter sicut sonus perire.
Sic enim & fugitiuæ umbræ Iob: xiiij, comparat hominem. In his abundet
sensu suo quilibet.

Et dominus in æternū permanet, parauit in iudicio thronum suum.

Hieronymus sic: Dominus autem in æternum sedebit, stabiliuit ad iudican-
dum solium suum. In quo manifestius, non modo duratio, ut noster interpre-
sonat, sed officium quoq̄ Christi declaratur, quod est duplex, iudicare & iusti-
ficare, occidere & uiuificare, damnare & saluare, per iudicium humiliat super-
bos, per iusticiam exaltat humiliatos. Quod ergo thronum suum parauit, ut
iudicet, hoc est, quod Malach. iij, dicit: Ipse enim quasi ignis conflans, & quasi
herba fullonum, & sedebit conflans & emundans argētum, & purgabit filios
leui, & colabit eos quasi aurum & quasi argētum, & erunt domino offerentes
sacrificia in iusticia. Sic enim ubi increpatis gētibus perierit impius, & amisso
nomine peccatum suum agnitum confessus fuerit, aliud non est reliquum, ni-
si ista quotidiana purgatio peccati, renouatio mentis de die in diem, iter de uir-
tute in uirtutem, destructio corporis peccati, quod agitur dū aut uarijs passio-
nibus exercitatur, aut ipsimet peccatorum nostrorum assidua memoria, no-
bis ipsi displicemus, gemimus, laboramus in humilitate. Iuxta illud psalmi. l.
Et peccatum meum contra me est semper. Vnde Ezech. xx, Et recordabimini
ibi uiarum uestrarum & omnium scelerum uestrorum, quibus polluti estis in
eis, & displicebitis uobis in cōspectu uestro, in omnibus malitijs uestris, quas
fecistis, & scietis, quia ego dominus, cum benefecero uobis propter nomen
meum, non scd̄m uias uestras malas, neq̄ scd̄m scelera uestra pessima domus
Israel, ait dominus deus.

Otiosi quæsti-
onarij consci-
entiam negli-
gentes. Hac Theologia crucis omissa, periculossime ambulant in magnis & mira-
bilibus super se otiosi quæstionarij, quasi nō habeant quod lugeāt. De quibus
Isaia. lviij, Clama ne cesses, quasi tuba exalta uocem tuam, & annūcia populo
meo scelera eorum, & domui Iacob peccata eorum. Me etenim de die in diem
quærit, & scire uias meas uoluit, quasi gens quæ iustitiam fecerit, & quæ iudi-
cium dei sui oblita nō fuerit &c. Quid his uerbis uoluit nisi q̄ curiosos specu-
latores operum dei retraxit i cognitionē & cogitationem peccatorū suorum,
ut cogitarent p peccatis suis (psal. xxxvij.) & essent in his assidue quæ eis deus
præcepit. Hoc enī est iudiciū Christi in hoībus, sic exercet nos in peccatorū no-
strorū luctu, pœnitētia & labore. Proinde speculatiua illa Theologia, quæ sui
oblita, in diuina sursum fertur, satanæ præcipitium quærit & inuenit. Legimus
in uitis

in vitis patrum, quomodo duo fratres iuniores de Melchisedech quaestionem
 agitantes, ad sententiam reuulerunt, qui tunc pectore suo, Vae mihi (inquit)
 peccatori, qui neglectis peccatis meis, in has inanes quaestiones feror. Tum
 illi erubescens cum silentio, in suam sese quisque cellam proripuit. Et ubi no-
 stri apparebunt, qui non de Melchisedech, sed de Aristotele & Porphyrio tam
 frivola uersant, praeciosissimo tempore tam infeliciter perditis, & iudicio hoc
 Christi posthabito: Sane & sponsam in Canticis, vj. reprehendit, nimio stu-
 dio scrutandi dei intentam: Auerte oculos tuos a me, quia ipsi me auolare fe-
 cerunt. In laboribus hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabun-
 tur, ideo tenuit eos superbia.

Sed & illi hoc Christi iudicium impiissime impugnant, qui hominibus de-
 ceptis, remissiones (ut uocant) omnium poenarum & culparum plenarias me-
 dacter, securitate uanissime promissa, concedunt, dicentes: Pax, pax, & non est
 pax. Atque (ut Isaias ait) facientes populum dei fidere in mendacio. Et rursum. in.
 Popule meus qui te beatificat, ipsi te decipiunt, & uiam gressuum tuorum disti-
 pant. Stat enim sententia: Parauit ad iudicandum thronum suum. Sic & psal.
 cxxj. Quia illic sederunt sedes in iudicio. Quem enim non mordet suum pecca-
 tum, quomodo sitiet gratiam dei? Qui non sitit, quomodo quæret? Qui non
 querit, quando inueniet? Nec frustra dicitur: Dominus in æternum sedebit.
 Quod referri debet ad tempora huius uitae: Non enim erit peccatum post hanc
 uitam ad quod iudicandum tunc sedeat, sed erit & ipse filius subiectus ei qui sub-
 iecit ei omnia, tradens regnum deo & patri, postquam subiecti fuerint omnes ini-
 mici sub pedibus eius, ut. j. Cor. xv. docet Apostolus. Semper itaque sedet, quia
 semper est peccatum, quod in nobis iudicet, ut nobis destructus, ipse perseueret,
 & transferamur nos in illud, & non ille in nos. Qui uero hoc iudicium domini por-
 tauerit, cum Michea, vij. dicens: Iram domini portabo, quoniam peccauit ei, dignus
 erit ut eductus cum eodem Michea in lucem, uideat, uideat iusticiam dei: Et cum
 sederit in tenebris, erit dominus lux eius. Unde sequitur.

Et ipse iudicabit orbem terrarum in æquitate, iudicabit populos in iusticia.

Idem fere uersus psal. xcviij. sic est redditus: Iudicabit orbem terrarum in ius-
 ticia, & populos in æquitate. Quod psalmus. xcvi. dicit: Iudicabit orbem terrarum
 in æquitate, & populos in ueritate sua. Verum & alijs locis, duo hæc nomina,
 iusticia & æquitas, sunt inconstanter reddita, alterum pro altero, & aliquan-
 do æquitas pro rectio, & e contra. Fuit autem hoc uersu, iusticia, priore loco, &
 æquitas, posteriore ponenda. Sic enim hebraeus habet, autore etiam Hierony-
 mo: Et ipse iudicabit orbem in iusticia, iudicabit populos in æquitate. Hoc
 est, in rectitudinibus, quas psal. xcviij. uocat directiones: Tu (inquit) parasti
 directiones. Debemus autem iusticiam, & æquitatem intelligere, non internam
 Christi solum, qua ipse iustus & æquus est, sed opera eius quibus iustificat, &
 rectificat populos, & gratiam eius, qua illis iusticiam & æquitatem largitur.
 Alioquin quis staret ante thronum eius quantumlibet sanctus, si iusticia &
 æquitate sua homines iudicaret? Sicut de Salomone potest dici, quod fuerit rex re-
 gnans in diuinijs gloria & pace, quia non solus ipse, sed & subditi sui per eum
 dite scebant, gloriabantur, & pace fouebantur, ut. iij. Regum. iij. Habitaratque
 Iuda & Israel absque ullo timore unusquisque sub uite sua & sub ficu sua, a Dan
 usque Bersabee: Alioquin miserissimo & infelicissimo regno regnasset, si subditi
 sui fuissent omnes pauperes, infames, inquieti, stulti, &c. Ita regnum Christi
 in ueritate

Theologia
 Speculatiua
 inanis.

Veni pro
 peccatis pro
 missis.

Dominus in æ-
 dex noster se-
 det, sedet &
 iudicat.

Iusticia &
 æquitas.

in ueritate, iusticia, æquitate, pace, sapientia consistit, non quia solus ipse, sed & fideles sui per eum sunt ueraces, iusti, æqui, pacifici, sapientes. Esset enim licitissimus, si sui essent mendaces, peccatores, iniqui, inquieti, insipientes, quod est diaboli regnum. Sic Isaiâ, xxxv. prædixit: Non adiciet ultra, ut pertrahat in te immundus & incircuncisus,

Iusticiam & æquitatem, ne affectemus copiam & uarietatem, pro nostra salute temeritate, siue libertate, arbitremur ex psalmo. v. esse aliud nihil, quod opus misericordiæ & iudicij dei, dicitur enim illic: Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ, introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum, in timore tuo. Et iterum: Deduc me domine in iustitia tua propter inimicos meos, dirige in conspectu tuo uiam meam.

Iustificatus est firmiter in Christum credens.

Qui enim proposita misericordia dei, firma fide in eum credit, atque confidit, hic iustificatus est, ac sic intrat in misericordia & deducitur iniusticia, & uere regitur a Christo sedente, & in iusticia eiusmodi iudicæ orbem terræ. Atque sic ingreditur in iusticia, multis in uia sua scandalis petitur a carne, mundo, & diabolo. Iuxta illud psalmi: Iuxta iter scandalum posuerunt mihi, si quo modo offendar ad lapidem pedem suum. Donec enim in carne uiuimus, insidiatur calcanæo nostro serpens antiquus, ut uiam nostram deprauer, aut detorqueat a recto incessu. Ideo hic iudicium dei propositum incutit timorem, qui præseruat & facit, ut declinemus a malo, ne seducantur sensus nostri per Satanam (sicut Eua seducta est) a simplicitate quæ est in Christo, ut cepto & recto itinere procedamus. Et hæc est recitudo, seu æquitas ista.

Iustitia & recitudo differunt.

Quare licet hæc duo in spirituali isto negotio æstimare, sicut apud medicos medicinam sanatiuam & præseruatiuam, seu, ut aliud sit quod æger sumit, aliud a quo abstinere, donec sanetur: Ita mihi uideretur, iustitiã esse gratiam, quæ per fidem in deum iustificamur: Recitudinem, abstinentiam quandam quæ abstinemus ab omnibus illecebris, aut minis, quibus homo auerti & in sua curuari, ac depruari possit, siue per hanc, perseverantiam siue temperantiam, aut quouis alio nomine quis appellet. Eadem duo per iustitiam & iudicium significari arbitror, quæ fere semper componuntur in sacris literis, ut psal. cxviii. Feci iudicium & iusticiam. Et iterum: Beati qui faciunt iudicium & iusticiam in omni tempore. Eadem duo per iustificationem & mortificationem membrorum, post iustificationem, exercendam, intelligerem. Licet recitudo magis ad affectum referatur, quæ ad tumultum mortificationis, quæ iudicio & cruce peragitur. Nam is utique rectus est, qui integri ac sinceri tum iudicij, tum affectus esse perseverat, quamcumque in partem oblata, uel causa, uel occasione. Quæ recitudo psal. xc. certe copiose describitur, ubi dicitur: Qui habitat in adiutorio altissimi, in protectione dei cœli commorabitur: Dicit domino, susceptor meus es tu &c. hæc enim ad fidem & iusticiam pertinet. Deinde sequitur: Scuto circundabit te, non timebis a timore nocturno. A sagitta uolante in die, a negotio perambulante in tenebris, ab incursu & daemone meridiano. Cadent a latere tuo mille, & decem millia a dextris tuis, ad te autem non appropinquabit. Quare: quia nec ad dexteram, nec ad sinistram declinat, sed media regia recta quæ uia incedit. Et infra: Angelis suis mandauit de te, ut custodiant te in omnibus uis tuis. Certe hæc custodia facit, ut in uia recta perseveret aduersus omnes illecebras ad prauitatem allitiætes. Denique sequitur: Super aspitem & basiliscum ambulabis, & concalcabis leonem & draconem. Quid hoc: nisi quæ calcanei sui uniuersas insidias uincit iustus recitudine sua.

Iustus uincit insidias.

Rectus quis dicitur.

Hanc

a domo dei. Si autem primum a nobis, quis finis eorum, qui non credunt
 gelio? Et si iustus quidem uix saluabitur, impius & peccator, ubi pariter
 Vbi Petrus illud Prouerb. xj. tangit. Si iustus in terra recipit, id est, retribuatur
 ei sicut peccatori & impio, quāto magis impius & peccator. Quod heb. dicitur
 Ecce iusto in terra retribuitur ira, quoniam impius & peccator. Vult autem Pe-
 trus illud Ezech. ix. ubi dominus misso uiro, qui atramentarium scripturam
 in lumbis suis habuit, induto lineis, mandat, ut interficiat omnes usque ad in-
 nationem: A sanctuario, (inquit) meo incipite. Hoc Petrus dicit tempus iudicij
 quod inchoat a domo dei. Quomodo & Hier. xlix. Ecce quibus non erit
 dicitur, ut biberent calicem, bibentes, bibent: Et tu innocens reliqueris. Vnde
 eris innocens, sed bibens, bibes. Ecce idē calix, sed diuerso fine bibentes, alius
 hinc purgatur & conuertitur, alius reprobatur & damnatur. Sic Deut. xxxij.
 Iudicabit dominus populum suum, & in seruis suis deprecabitur. Par itaque
 dicitur omnibus, sed impar euentus.

Par iudicij
 um, sed impar
 euentus.

Et factus est dominus refugium pauperi, adiutor in oportunita-
 bus in tribulatione.

Hic alterum exercitum describit uictorem, scilicet piorum, ipsam Almuti.
 Eadem dictio hebraice est, refugium & adiutor. Quam Hieronymus reddit:
 Et erit dñs eleuatio oppresso, eleuatio opportuna in angustia. Vult enim pro-
 pheta populum pauperē Apostolorum & Martyrum, esse eleuatum, & uictor.
 Quo tropo Isai. ix. dicitur: Et leuabit dñs hostes Razin super eum, id est, ui-
 ctos faciet hostes Razin. Ita hic propheta futurum, ut persecutores Ecclesie
 uicti, uictici Ecclesie, uictoria cedat. Quod cum fieret, erat incredibile, nunc
 autem factum est mirabile, sicut erat cū & predicaretur. Hoc totum increpate,
 iudicante, sedente Christo in throno suo.

Exercitus
 Apostolorum
 & Martyrum
 uictor.

Non statim
 exaudiendi
 precantes.

Quod in oportunitatibus dictum est, heb. מְצוּלָה in temporibus dicitur,
 eadem dictio, qua psal. j. Et fructum suum dabit in tempore suo. Satis autem
 transtulit bene, in oportunitatibus, in quo & impatientes arguuntur, & nos
 omnes consolamur. Impatientes enim quibus omnis mora longa est, diem &
 modum deo prescribunt, quo uelint iuari, ut Iudith. viij. arguitur: Qui estis
 uos qui in arbitrium uestrum diem constituistis ei? promisit omnia petentibus,
 pulsantibus, querentibus se daturum, sed locum, tempus, modum, id est, oportu-
 nitates sibi reseruauit soli. Si enim mox, ut clamamus exaudiret, magno no-
 stro malo exaudiret. Primo, quod fidei, spei, charitatis, nullus locus, nullusque
 usus reliquus fieret, statim ad sensum expleto desyderio nro, sicut psal. lxxvij.
 In deserto Iudæi scribuntur non fraudati desyderio suo, cum postulassent car-
 nes, increduli & impatientes moræ, uerum & ira quoque dei simul ascendit mox
 super eosdem, & perierunt. Deinde, ubi fidei, spei, charitatis nullus usus esset,
 nulla quoque sequeretur purgatio peccatorum & mortificatio uitiosorum affe-
 ctuum, quibus in res presentes & sensibiles insanimus; Non purgatis autem
 affectibus & rebus carere non assueti, nihil boni opis facere possumus, nec deo
 unquam placere, quare nec salui fieri. Adeo sollicita est diuina misericordia, pro
 bis, adeo propter nos differt dare, quod tamen precipit postulare, quo possimul-
 to lucro & cumulo nobis donare. Proinde, Isa. lxxij. Oculus non uidit absque te,
 quæ preparasti expectantibus te: Verbum obserua, expectantibus, & ea quæ
 oculus

oculus non uidit. Quibus Apostolus. j. ad Corinth. ij. addit: Nec in cor homi-
nis ascendit. & pro expectatibus reddit diligentibus. Nam hi demum ue-
re diligunt deum, qui expectant promissoris ueritatem: Qui uero deficiunt, ^{Qui uere dea}
seiplos potius diligunt. Sic psal. xxvij. Expecta dominum, uiriliter age, con- ^{um diligant.}
fortetur cor tuum, & sustine dominum. In hanc rem multa praelare Ioannes ^{Ioannes Tañ}
Taulerus in ser. uernaculis. Nam hi sunt recti corde, & cetera, quæ pulchre huc ^{lerus.}
Quam bonus deus Israel, his qui recto sunt corde: De quibus psalmo. lxxij.
consonant. Rectum enim cor diximus, quod non querit quæ sua sunt, nec ^{Rectum cor,}
in seipsum deprauatum est. Et huic bonus est dominus, quia ipsi gustant &
uident, quoniam suauis est dominus.

Et his duobus nominibus pprie exprimitur cōditio Almuth nostræ, id est,
abscōditæ iuuentutis, seu populi noui, in mystico fidei uiuentis, q̄ pauper &
tribulatus describitur. Vt enim impios inimicos, famosi nominis, magnæ pote-
statis & phræmæ & multa turbæ in ciuitatibus esse, ac per hoc foris speciosos
& apparentes descriperat: Ita e contra, pios oportuit describi contraria sua for-
ma, paupertatis, tribulationis, infirmitatis, ignobilitatis, & tamen huic cōtem-
pibili dari uictoriam aduersus magnificos illos, & superbiam Iordanis, ut stet
quod dixit, se mirabilia dei narraturum, gaudens in domino, qui deponit po-
tentes & exaltat humiles. Et humilia respicit in cælo & in terra.

Et sperant in te, qui nouerunt nomen tuum, quoniam non dereli-
quisti quærentes te domine.

Quid sit nosse & diligere nomen domini & sperare in eo, abunde psalmo
v. dictum est eo uersu: Et gloriabuntur in te omnes, qui diligunt nomen tu-
um &c. Pertinet autem tam spes, q̄ notitia nominis dei ad formam Almuth
depingendam, q̄ uita eius sit in spe abscondita, & nomen suum non agno-
scat, gloriatur autem in solo dei nomine, ubi impij in re apparente, & in suo
nomine gloriantur.

Hoc autem potest intelligi indicatio futuro dictum: Et sperabunt in te, qui
nouerunt &c. ut sit ex præterito exēplo liberationis, confortatio spei in futura
tribulatione. Quo affectu psal. iij. incipit: Cum inuocarem exaudiuit me deus
iustitiæ mex. in tribulatione dilatasti mihi. ut ibi dictum est. Loquitur eni hic
uersus ad cōsolationem infirmorum, ut sperent in deum omnes qui inuocant
nomen eius, uisis tot eius mirabilibus præteritis.

Et illud aduersus sensum carnis dicitur: Qm̄ non dereliquisti quærentes te,
ut oportunitatem discat expectare, apparet eni omni sensu deum dereliquisse
quærentes eum: cōtra quas procellas cogitationum, huius uersus rupes est fir-
manda & dicendum eū fiducia: Non dereliquisti quæretes te domine.

Pfallite dño, qui habitat in Zion, annūciate inter gētes studia eius.

Ecce & hic uersus declarat, quos noie Almuth intellexerit in titulo, nempe
reliquias Israel, qui relicta uetere synagoga quæ in splendoribus mundi & san- ^{Reliquia Isra}
ctis secularibus spectabilis erat, per fidem nati sunt in nouum populum, & in ^{el Apostoli}
uentutem spiritualem, quæ ambulet non in pompis cerimonialibus literæ, ^{maritres:}
sed in spiritu nouitatis, sub cruce & passionibus contempta laborans. Hoc ni-
mirum indicat, quod habitatori Zion pfallere iubet, & annūciare in gentes
T studia dei,

studia dei. Nec enim alij prædicauerunt gentibus sacramenta illa dei, nisi
 stoli & alij ex Iudæis conuersi, ut Iſa. ult. prædixit: Et mittam ex eis qui faber
 fuerint ad gentes, in mare, in Aphricam & Lidiam, & fagitarios in Italiam
 Græciam, ad insulas longe, ad eos qui non audierunt de me, nec uiderunt glori-
 am meam, & annuntiabunt gentibus gloriã meã, & adducet fratres ueltra
 de cunctis gentibus &c. Idem ex Mich. v. supra retulimus, de reliquis Iacob
 in medio populorum multorum.

Zion ciuitas Hierusalem. Nec oportet hoc loco Zion allegorico sensu trahere ad Ecclesiã per orbem
 diffusam, sed ipsam ad literam ciuitatẽ Hierusalem (in qua Christus instituit,
 cœpit & perfecit Ecclesiã suam) intelligimus, cum de his loquatur, scilicet
 primitiuis Apostolis & sanctis, qui in monte Zion & Hierusalem habitau-
 runt. De Zion autem, psalmo. ij. dictum est, quomodo Christus cõstitutus sit
 rex super Zion montem sanctum eius. Non enim fecit & abijt, sed cõstitutus
 habitat in Zion, præsentissimus nobis factus. Quod dictum est aduersus Iero-
 uas eorum, qui in hominum facies intẽti, Ecclesiã regnum (quasi Christus in
 triumphante Ecclesiã regnet solum, militãtemq; hominibus reliquerit) pene
 uendicãt humanã temeritati & potentia. Si enim credimus uerum esse quod
 hic dicitur, Christum habitare in Zion, quid tam anxie p nostris iunibus, titu-
 lis ac discordijs tumultuamur? Et cui animas in baptismo in æternum uicturas
 concedimus: Cur corpora & res nostras hominum studijs ita tenemus, robo-
 ramus, tuemur? Verum non credunt istiusmodi Christum in nobis habitare,
 ideo digna incredulitatis mercede donati, traduntur in sensum reprobum, ut
 faciant ea quæ non conueniunt.

Subindicat uero Propheta futurum, ut, desertis Iudæis, Christus in gentes
 prædicaretur, dum inter gentes annuncianda prædicat studia dei. Etiam inci-
 pit eas quoq; passiones & uictorias recensere, quæ fidelibus inter gentes con-
 tingerunt: Ut uidebimus ordine suo.

Studia, quæ hoc loco hebraice מוֹלֵטוֹת eolilloth dicuntur, alij opera, alij mi-
 rabilia, alij consilia transfulerunt. Mihi præ omnibus placet, quod nostra transla-
 tio habet, studia, quo generalissimo nomine comprehenduntur, opera, exer-
 citia, negotia cuiusq; hominis, præsertim ea, quæ data opera molit: Vnde non
 inepte studium hebræis simul inuoluit & consilium & opus. De itaq; studia,
 sunt proprie opera illa mirabilia quæ consulto facit: Ea sunt quæ diximus, hu-
 miliare superbos & exaltare humiles, conuertere impium retrorsum & refugi-
 um esse pauperi, Hæc quia Iudæi respicerunt & contempserunt, ecce (inquit)
 Act. xij. conuertimur ad gentes. Quæ annunciata & ex gentibus multos con-
 uerterunt & multos offenderunt, utrobicq; enim Christus signum est contradi-
 ctionis, positus in ruinam & resurrectionem multorum.

Quoniam requirens sanguinem, eorum recordatus est, non est
 oblitus clamorem pauperum.

Deus tardus & redditor. Exponit studia dei clarius, quæ annunciãda docuit, scilicet in consolationem
 tribulorum, deus enim tardus est redditor, ut Sapiens dicit Eccles. v. Et mul-
 ta diuitiã bonitatis, patientiã & longanimitatis eius. Apparet neq; requirere
 sanguinem sanctorum, neq; memor esse pauperum suorum. In qua longani-
 mitate opus est, ut his psalmis spiritualibus nos exhortemur.

Et iterum

Et iterum Almuth nostræ personam describit, pulchre exponens rationem
 tituli. Nam dum sanguinem pauperum & clamorem recenser, nonne indicat
 imaginem mortis & omnium passionum portari ab ista Almuth? Vere nouum
 genus hominum, quod sub morte uiuit, sed passione gaudet, sub oppressione
 uiuicat, sub obliuione sui clamans exauditur. Quomodo potuit profundius ab
 scondi, q̄ sub sanguine? Itaq; si quis hucusq; dubitauit Martyres hoc psalmo
 loqui, hunc uersum legat & sanguinem eorum obseruet.

Nouum hominum genus.

Ita uidemus quoq; quibus uiribus uicerint Martyres, scilicet sanguine & cla
 more. Et q̄ longe a facie primitiua Ecclesie recesserit Ecclesia hodierna, quæ
 uel Babylone cruentior, potius aliorum sanguinem fundit, & clamores in cœ
 lum contra se concitat, arbitrata se obsequium prestare deo. Siue autem hunc
 uersum apertè ad præterita mala, quibus à ludæis afflictus est iuuentus Martyrū,
 siue ad præsentia & futura inter gentes ferēda, parum refert; quanq̄ priorisen
 sui magis conuenit se quæ textus, cū in has studia dei declarēt, q̄bus a Iudaico
 furore liberata est, ut ostendat quid prædicandum sit inter gentes de studijs dei,
 & ob quod psallendū ei sit, nā statim dicit de malis inter gentes ferendis.

*Victoria primi
 titiua Eccle
 sia.*

Recordationem uero sanguinis sanctorum & memoriam clamoris paupe
 rum, primo intelligimus suauiter de conuersione impiorum, merito sanguinis
 & clamoris Martyrum, facta. Sicut sanctus Stephanus, Paulum, Laurentius,
 Hippolitum & in summa, Ecclesia totum mundum sanguine & oratione con
 uertit. Deinde seueriter in eos, qui contemptra hac suauitate, manent in sua im
 pietate. De quibus Christus Lucæ. xviij. Audite quid iudex iniquitatis dicat:
 Deus autem non facit uindictam electorum suorum clamantium ad se die ac
 nocte? Dico autem uobis, quia cito faciet uindictam illorum.

*Recordatio
 sanguinis, suauiter
 mitur suauiter
 ter & seueriter.*

Vide q̄ sibi ubiq; consistit Euangelica doctrina, & uita: Christianorum est,
 non reddere malum, nec retaliare, nec uindictam facere: Ita hoc uersu Marty
 res fundunt quidam sanguinem, nec tamen aliud faciunt, nisi quod clamant,
 ut & nos erudiamur, oportere quemlibet in sua causa patientem & uacuum uin
 dictæ esse, ac sola oratione, ad deū conuerti. Sicut Ro. xij. dicit: Non defenden
 tes uosmeripfos charissimi, sed date locū iræ: Scriptū est enī, Mihi uindictam,
 & ego retribuam. Verū hoc olim erat præceptū necessarium, q̄ Euageliū flo
 rebat, nūc regnātib; opinionibus, factū est consilium perfectis datum.

*Præceptū oli
 nūc cōsiliū.*

Miserere mei domine, uide humilitatem meam de inimicis meis,
 qui exaltas me de portis mortis.

Dixit Hieronymus sic: Vide afflictionē meam ex inimicis meis. Quare hu
 militas hoc loco manifeste uilitatem, oppressionem, laborem significat, quod
 & frequenter pro pauperibus accipitur in scripturis, quasi dicas, tristitiā ac mo
 lestiam animi, qua laborat sub inimicis. Inimici proprie hoc loco, ab odiēdo,
 osiores hebraice dicuntur. Tum illa locutio latinis insolita est, humilitatem me
 am de inimicis meis. Eclipsis enim esse uidetur in hunc modum supplenda;
 Vide humilitatem meam, quam patior ab osoribus meis.

Humilitas.

Est itaq; huius uersus affectus in his, qui uictis aliquot malis, iterū præmun
 tur, clamant & orant, ut liberentur: ut non modo indicet sanctos assidue tribu
 lationibus expositos esse, uerum & Ecclesie formam præscribat, in cuius per
 sona psallit, quæ in præcedentibus Martyribus confitetur & gloriatur: In præ
 sentibus gemit & clamat: pro futuris orat & optat. Vnde & hic cū petit respici
 T ij suam

*Ecclesie sor
 ma.*

T ij suam

suam afflictionem per misericordiam dei, recenset priora dei mirabilia, quae etiam a portis mortis eam exaltarit.

*Pauli graua-
mins.*

Exemplum autem huius uersus pro mea ruditate, pulchrum exhibuit Apostolus Paulus, in tribulationibus quibus grauabatur in Asia, scribens. ij. Cor. quoniam supra modum grauati sumus supra uirtutem, ita, ut tederet nos etiam uiuere, sed ipsi in nobismetipsis responsum mortis habuimus, ut non simus confidentes in nobis, sed in deo, qui suscitatur mortuos, qui de tantis periculis eripuit, & eruit, in quem speramus, quoniam adhuc eripiet, adiuuantibus uobis in oratione pro nobis. Itaque arguit a maiori tam Apostolus quam Propheta. Si (inquit) a portis mortis exaltasti antea, etiam nunc cum molesti mihi sunt osiores mei, & in afflictione mea, miserere mei. Facile fidelis est & sperat in minori malo, qui in maxime expertus est spei fructum.

*Portas mortis
quid intel-
ligas.*

Hanc portam mortis, grauissimam esse persecutionem credo, quam Apostolus responsum mortis in seipso uidetur appellare. Scio quidem in scripturis portas solere accipi pro curijs, aut consistorijs, ubi iudicium accipiebatur, ut uerba sequente uidebimus: Alios autem tropologiam secutos, per portas mortis intelligere uitia seu peccata, quibus peruenitur ad mortem. At simplici sensu contenti, mortem istam corporalem (ut dixi) accipiemus, & portam, ingressum eiusdem, ut sit porta mortis, introitus mortis, seu mors instans & uergens. Quae & si parui momenti sit ad mortem aeternam, tamen nisi uictrice gratia dei superetur prorsus nihil differt ab aeterna morte, immo est uere initiu aeternae mortis: Alioquin uix dormitio uocatur & somnus, seu requies sanctorum. Quare Epitaphin obseruamus in porta mortis, ut intelligamus, Apostolum & sanctos Martyres cum morte sic pugnasse, ut senserint quendam gustum aeternae mortis: Quem & Christus Matt. xvj. per portas inferi significasse uidetur. Nisi enim atrocius aliquid sensibili morte indicaret, non tam ardentibus & potentibus uerbis uteretur, dicens de portis mortis,

Vt annunciem omnes laudes tuas in portis filiae Zion, exultabo in salutari tuo.

Sic enim hebraeus uersus finit. Et quod hic annunciem, supra uersu primo dixit: Narrabo, idem utrobique uerbum. Potuit autem & sic transferre: Propterea enarrabo omnes laudes tuas. Omnes laudes dicit, eodem tropo, quo supra omnia mirabilia dixit. Affectus autem iste, psalmo. v. tractatus est, ubi dictum est, quomodo gloriantur in domino, qui diligunt nomen eius: delectantur enim eius laudem annunciare & praedicare: Ideo petunt adiuuari & sustinent uiriliter dominum futurum adiutorem, qui nisi ueniret, laus quoque eius peritura periret. Sicut psalmo. vj. dictum est: Quoniam non est in morte, qui memor sit tui. Ita & hic dicit, se exaltatum a portis mortis, ut laudes eius enarret, & exultet in salutari eius.

Vnde uidemus hunc psalmum in persona totius Almath cantari. Martyres enim occisi, non enarrant laudem dei in Ecclesia militante, sed reliqui, qui data pace, aut uictis impijs, supersunt, aut succedunt: Cum ideo narrentur laudes eius, ut nota fiant opera dei & nomen eius cognoscatur in consolationem & spem fidelium, atque in conuersionem infidelium. In caelo enim, ubi omnes uident gloriam dei, non indigent praedicante: In terra autem, ubi gloria dei nullo modo

modo capitur, dum sub tā aduersa forma operatur, ut magis oblitus, q̄ memor esse uideatur, opus est saltem uerbo eam commendari & fide intelligi.

Hic portas filiz Zion, hebreo tropo, significare loca, in quibus fideles conueniant ad uerbum dei, ad orationem, ad sacramentum, ad p̄nitentiam, & ad uel ligandos, uel soluendos peccatores, satis clarum puto. In portis enim, olim sedebant iudicaturi, ut p̄uereb; xxx. Nobilis in portis uir eius, quando federit cum Senatoribus terrz. Nec absurdum uidetur, iuxta synecdochen cui tates intelligi, per portas in lege Mōi, quando Deutr; xvij. & similibus locis, dicit: Si fuerit repertus intra unam portarum tuarum uir, aut mulier &c. Quo nomine ciuitates credo appellatas, ob mysterium Ecclesiarum futurarum, in quibus introitus & exitus, tum patens, tum tutus est. Exitus inq̄ ad bella & labores, introitus ad pacem & quietem. In his portis utiq̄ laudes dei annuntiantur, sicuti uidimus & uidemus.

Filia Zion dicit, ut supra, q̄ Ecclesia in monte isto cœperit & inde promotur, uerit in omnem terram. Et forte non sine causa adiecit filia, non contentus, in portis Zion, dicere, q̄ p̄uiderit, Zion & Hierusalem uastandas. Nihilominus Ecclesia per orbem, quz filia illius est, habet suas portas, in quibus p̄dicatur laus & gloria dei in salutem gētium, & agitur iudicium ad mortificandum peccatum ueteris hominis, ut dictum est.

Exultabo in salutari tuo. Frequens est uocabulum, Salutare tuum, in sacris literis & fere ad Christum refertur, recte quidem, sed non satis aperte. Aliud enim sonat saluator, aliud salus, aliud salutare. Salutare enim, latinis id dicitur, quo usus saluator salutem confert, sicut cibum, potum, medicinam, & similia dicimus salutaria. Quz cum ita sint, Christus aptissime salutare uocatur, cum ipse sit remedium illud, quo nos saluamur. Ipse est panis, qui dat uitam mōdo: Et omnino idem medicus & medicamentum, quo sanantur peccata animarum, quo & liberamur ab omni malo. Est itaq̄ sensus: Ego salutē, neq̄ in me, neq̄ ullis hominibus quaero, uana enim salus hominis, libens, a me, & ab illis destitutor, ut liceat mihi in Christo filio tuo saluum fieri ab oībus peccatis & malis: Ipse enim est saluberrimum unguētum, ipse consolatio nostra, seu, ut Apostolus, j. Cor. j. Ipse iusticia, sanctificatio, sapientia, redemptio nostra a deo nobis factus. Quibus uerbis optime energiam huius noī salutare, & usum Christi, & incorporationem nostri in Christum exposuit. Modo uites somniores Sophistz de obiectum, uel causam iusticię nostrę statuāt, usum uero eius, qui est per fidem in eum, penitus ignorātes. De quo solo loquitur Paulus: Fides enim in Christum, facit eū in me uiuere & moueri & agere, non secus atq̄ salutare unguentum in x̄gum corpus agit, efficiturq̄ cum Christo una caro & unum corpus per intimam & ineffabilem trāsmutationem peccati nostri in illius iusticiam, sicut nobis representat uenerabile altaris sacramentum, ubi panis & uinum in Christi carnem & sanguinem transformantur.

Hęc qui nouerit & expertus fuerit, mox fastidit saluari ab hominibus, libenter damnatur ab illis, exultat in solo dei salutari, gaudēs & gratias agens, se talem esse, cui Christus sit salutaris, donec plene saluus factus, similis sit ei qui se saluum fecit suo ipsius impēdio. Ita uerbum, salutare, quia usum & uim salutis includit, aptius conuenit militanti Ecclesiz q̄ salus, quz potius futuri seculi res consummata erit. Interim Christus fermentum est, absconditum in satis tribus farinaz, donec fermentetur totū, hoc enim agit, hoc iudiciū eius est.

T iij hic est

Filia Zion,
Saluator,
Salutare,
Salus,
differunt.

Sophistz de
Christo male
instituti.

Venerabile
sacramentum
altaris.

hic est thronus eius in hoc tempore (ut diximus) quod expurgat peccatum in verbis suis & imbuat iusticia per seipsum, Sicut hebr. j. dicit: Portans omnem dextram maiestatis in excelsis.

Et pulchre, licet paulo obscurius, hic uersus sacrificium altaris, id est, missam uideatur tractare. Hoc enim agi debet in missa: Primū, ut enarrantur laudes dei (id est, Euangelium) in quo mirabilia studia, opera, beneficia dei prædicantur, id est, in portis filiae Zion, id est, in conuentibus fidelium. Deinde, ut fermententur populi saluari fermento, id est, imbuantur & reficiantur Christo, ut exultare discant in salutare dei. Est enim mensa ista, mensa conuiuii magni & iucundi, e qua uesci debemus cum læticia. Verum hoc illis conuenit, qui tribulationem & humilitatem ex inimicis patiuntur, sicut præcedente uersu dicitur. Cum autem & alijs locis omnibus scripturæ, istud sacrificium, in, & pro conuentu multitudinis celebrari statuatur; Ego sapius passus sum & adhuc patior miras cogitationes quidnam de singularibus & priuatis missis sentiendum sit: In quibus prorsus id non agitur, ad quod institutum est hoc mysterium, neque prædicatur ibi, nec communicatur, nisi id laudes dei enarrasse dixeris, quod est Euangelium ab uno legi & audiri, rarissimeque intelligi, & id communicari putes, quod est unum solitarium hominem (qui communitas dici non potest) sacramento isto uti. Nam illos euidenter errare pronuncio, qui in hoc tantum celebrant, ut opus bonum aliquod faciant, quasi hoc mysterium ad faciendum opus bonum institutum sit, ac non multo maxime & solum, ad usum iusticiæ Christi, & uim saluatoris dei exercendam, sicut canimus: Calicem salutaris accipiam, & nomen domini inuocabo. Non quod damnum missas priuatas, quas etiam, tum noui, tum expertus sum multis fuisse saluberrimas, non tamen nisi magnis tentationibus, uexatis, sed quod usum earum, qui passim regnat, uix paucis credo salutarem esse.

Infixæ sunt gentes in interitu quem fecerunt: In laqueo isto quem absconderunt comprehensus est pes eorum.

Pro infixæ sunt, Hieronymus habet: Demersæ sunt, quod pulchre conueniret, si pro interitu, foueam quoque reddere uellemus, significat enim eadem dictio interitum, foueam & laqueum, forte quod fouea & laqueo pereant homines. Atque iterum tropus ille, cuius psalmo, vij. meminimus, hoc loco ponitur, ubi omisso pronomine, quem, hebræus simpliciter dicit: In interitu fecerunt, sicut incidit in foueam, fecit. Denique eadem dictio que illic, fouea, hic interitus, uersa est. Estque per omnia fere similis cum illo uersus & similis sententia, ut appareat uice Prouerbij hanc sententiam fuisse uulgo notissimam, que illo, & hoc uersu traditur. Nam, & quod hic dicitur: In laqueo isto, quem absconderunt, comprehensus est pes eorum, distat in uerbis & nihil in sententia, ab eo quod illic dicitur: Conuertetur dolor eius in caput eius, & in uerticem ipsius, iniquitas eius descendet. Sensus autem, apertus est: Quod impij demerguntur dupli- impij, martyrum persecutores, dupliciter demerguntur, aliqui suauiter, aliqui seueriter, seueritatis exemplum, psalmo, vij. monstratum est in Absalom, qui in foueam cecidit, quam patri suo parauit. Quod contigit & Iudæis uastata Hierusalem, cum ipsi parassent uastare Ecclesiam. Sicut & Roma hoc merito uastata est. Idem necesse est tandem pati omnes, piorum persecutores, & si ad

& si ad tempus modicum superiores sunt. Sicut scriptum est Proverborum xi. Iustus liberatus est, & tradetur impius pro eo. Et. xxvij. Qui in altum miserit lapidem, super caput eius cadet. Quæ omnia & similia, sicut & hic uersus, proverbialiter dicuntur in consolationem patientium & infirmorum, ut certum sit, id quod patiuntur, reuersurum ad aduersarios, seque liberandos. Absque hoc, quod aduersarij, non modo corporali huic suo malo obnoxij erunt, sed si mal peiori malo in spiritu conterantur, dum & peccant in pios homines, & poenam pro peccatis incurrunt. Quod Hieremias dicit: Duplici contritione cõtere eos. Sic & Cain, Genesis. iij. scribitur, peccatum suum adherere, simul tamen poenam non euadere.

Verum hoc loco magis benignitatis exemplum intueri decet, quia psalmus iucundissimus est & uerba increpationis omnia geri dicuntur, idque consonat sequentibus, ubi dominus iudicia faciens cognosci, & peccatores in infernum conuerti, & legislatorem constitui, ut sciant gentes se homines esse, dicitur. Non tamen reiecto seueritatis exemplo, quod, ut etiam rudioribus planum faciamus, constituamus sibi contraria duo bella, carnis & spiritus, quibus pij, & impij in hoc mundo congregiuntur. Carnale bellum dico, quo impij aduersos pios insaniant, ut in Almath ista Martyrum ostensum. Hic impij semper superiores sunt, immo apparent esse superiores, dum sancti non nisi patiuntur, non reuerberant, non uindicant, unum est quod faciunt, quod sinunt impio furere & facere quæ uolunt, sola patientia pugnant: Verum non in finem patientia ista pauperum peribit, sed mors & quæcumque mala impij eis intulerint, tandem in caput impiorum redibunt & demergentur in interitum, quem fecerunt. Morientur enim & uiros iniustos mala capient in interitum, quem unquam liberabuntur, sicut iusti liberati sunt. Igitur iste est congressus carnalis, piorum & impiorum, hic finis & uictoria utriusque. Sic maior seruit minori, & qui praxalet rubeus & cruentus Edom, supplantatur a posteriore Jacob. Spirituale bellum de de pietate & impietate. Hic iterum impij, imaginem maioris & prioris Edom habent, pij uero minoris & posterioris Jacob, hic de regione, de fide, de opinione, de sensu spiritus, & omnino de his rebus bellatur, quæ ad deum pertinent, propter quas & carnale bellum oritur & geritur, dum impij sua pertinacissime statuunt, piorum autem, impetuossissime persequuntur & damnant. Hic proprie colliduntur in utero Rebecce duo paruuli, ut mater ipsa periculo territa, dicat: Si sic mihi futurum erat, quid necesse fuit concipere? Acerrima est hæc congressio, talis fuit Apostolorum contra Iudeos, presertim doapostolos; Martyrum, contra Idolorum religiosos & cultores; Doctorum, contra Hæreticos; & semper, & ubique humilium aduersus superbos mentes cordis sui. Hic impij multitudine & fortitudine præstant, potentibus, sapientibus, iusticiarijs, a sua parte fideliter stantibus. Sicut arrianæ hæresis exemplo pij regnant, suntque undique armatissimi. Pij uero, præter confessionem, quæ fit in salutem, pene nihil habent, pauci sunt, simplices, stulti & peccatores ab eorum parte stant, tum quæ loquuntur, quia supra sensum, rationem, opinionem & ridiculi. Tum illi opinione & plausu uulgi & magnatum suorum freti instatiq; mox implent illud psalmi, xij. Consilium inopis confudistis, quoniam dominus spes eius est, Hucusque succubunt, seu succumbere uidentur iusti, usque ad oportunitatem.

T iij Vbi autem

Vbi autem perseverauerint in confessione hac salutari, siue interimitur, siue patiantur, uenit dominus in oportunitatibus, dicens: Non ligas, sed maior seruiet minori, hoc est, uictor uicto subijciatur. Sicut ex *Isaia xxi.* superius adduximus: Et erunt capientes eos, qui se ceperant & subijciant eos, quos ceperunt. Dicit autem & sic ita: Ipse enim dixit & facta sunt. Tunc autem fuerunt, quando (ut infra dicet) Dominus cognoscitur iudicia faciens, & cognoscitur in operibus suis, Reuelatione enim ueritatis cognoscitur, sicut supra dixit: Increpasti gentes, & perijt impius. Non enim nobis praeferuntur impij, sed deo increpante, iudicium faciente & incrementum dante, uenturum.

Mutatis autem, ac uictis hac ratione impijs, iam uerū est, esse captum pedem eorum laqueo, quem ipsi absconderūt & demersos in interitu quem fecerunt, quia interitum & laqueum quem pietati iustorum intenterunt, ut perderent eam, passa est potius eorum impietas & perijt ipsa. Non autem eodem interitu perierunt, quem fecerūt, sed simili, quia interitus pietatis & impietatis non sunt idem interitus, sed similis forma. Vnde hic locus ad tropum Apostoli Ro. v. intelligendus est, ubi dicit: Adam esse formam Christi, cum tamen ille peccati, hic autor sit iusticiae: uerum forma est similis originis, non similitudinem. Ita hic impij demerguntur in interitu, quem pijs fecerunt, cum priorum interitus sit impios fieri, & impiorum interitus, pios fieri, forma itaq; eadem, sed res longe diuersissima. Haec duo bella forte signat Apoc. xii, ubi cum altera bestia pugnantibus, dicit: Hic est patientia & fides sanctorū. Cum altera uero pugnantibus, hic est sapientia.

Sunt autem qui tropologissent penitus hoc loco, uolentes: Demergi in interitu quem fecerunt: Esse, conscientiam illaqueari & capi peccato, quod perperarunt. Alij argutius, haereticos & impios proprio sermone capi & constringi. Sicut enim mendacem, non est possibile satis esse memorem, ita nec satis prudentem, quo fit, ut ab ijs qui acute obseruant, facile capiuntur. Sicut Dauid Goliath suo gladio peremit, Et CHRISTVS fortiorem alligans, distribuit arma in quibus confidebat, Et fere uidemus, ludaeos, haereticos, superbos quosq; hac arte superatos. Sic primo Regum. xiiij. Ionathas hoc signum futurae uictoriae sibi praesumpsit, si ad Philistinos ipsi irent uocati, secus si ad ipsos Philistini uenirent. Nam & rei militaris periti, Canonem hunc habent, non esse bellum differendum, donec hostis obsideat muros: Sed occurrendum adhuc longe agenti, aut melius, in terra sua moranti: qualia fuere ferme bella Dauid regis contra gentes. Sed & Romani Hannibalem uincere in Italia, non poterant. In Africa uero, Hannibal quoq; uincere non potuit. Quid his lusibus rerum, diuina potentia ostentat? Nisi, quod hic dicitur: Hostem tutissime & optime posse uinci suis uiribus, suis armis, suis artibus, suis praesidijs. Quin & mortem CHRISTVS morte ipsa, mortisq; uiribus uicit, & peccatum de peccato, damnauit. Sicut & maledictum maledictio superauit, & potestatem nobis dedit diabolus, mundum, carnem, non nisi proprijs eorum studijs uincendi, dum fide & patientia firmatos & inuictos reddit aduersus omnem uim & astutiam eorum. Pulchra est haec & iucunda sententia, sed nescio, an huic uersui apta. Simplicior enim, uidetur esse sensus prior, de occubitu impiorum & impietatis, quem intenterunt pijs & pietati, siue de seueritate, siue de bonitate, siue de utraque simul intelligas, cum sit idem dominus.

*Impiorū quae
hic interitus.*

*Haereticici
uincantur.*

*Canon rei mi
litaris.*

*Hostem uin
cere docet.*

domini iudicium & opus, ut supra retulimus, sed non omnibus eadē faciens, quia non eodem studio susceptum.

Ad unum uerborum ueniamus quæ uidemus omnino esse Allegorica. Quo Allegoria
(ut psal. ij. diximus) etiam rem allegoricam spiritus significare uoluit. Aliud quid uelit.
enim agitur & aliud agi uidetur, quando impij oppugnant pios, seu carnali,
seu spirituali bello, uidentur enim uictores & maiores, sed uincuntur & serui,
ent minoribus. Quam allegoriam & uerbum hoc: Maior seruiet minori, pul.
cherime & breuissime commendat. Maior & minor apparent, scilicet, illius ui.
toriam, huius seruitus. At uera seruitus, quam deus censet, non apparet, sed uer
bo dei nunciatur, ac fide sola percipitur. Vbi iterum uides, spiritum magis in
uice, haberent sibi uisitatissimū, quo sepius consolari & aduersus, siue peccata,
siue poenas quascunq; dicere assuescerent: Maior seruiet minori. Maiora sunt
nobis, quæ nos premunt, sed confide, uerbum dei omnipotēs est, quod dicit:
Maior seruiet minori. Quod adeo uerum est in futuro & adepta uictoria, ut &
presenter nobis seruiant & profint, qui maiores nobis sunt, id est, qui nos per
sequuntur, ut eorum ipsa tyrānis ad nostrum malum, sit nobis seruitus ad no
strum bonum. Ita sunt iudicia alia dei, alia hominum.

Demerguntur. Sumpitū uidetur ab Aegyptijs Exo. xv. ubi dicitur: Submer
si sunt sicut plumbum in aquis uehementibus. Sed & totus uersus eandem hi
storiam, nō parum simulat. Sicut enī Aegyptij conati Israelē perdere, longe
maiores illo facti sunt, ipsi potius eo ipso perierunt. Ita impius spiritualē Israel
persecutus perijt. Demersio autē, siue defixio indicat, perpetuum interitum.
Vnde non liberentur, siue seueriter, siue benigniter intelligas. Nam damnati
non reuocabuntur, & fideliter conuersi, non reuertuntur ad uomitum, inexter
num, Cahos enim, magnum inter utrosq; firmatum est, ut non possint hinc,
aut inde transire ad se inuicem. Sic supra psalmo. vij. diuersi ponderis uerba po
suerunt. Lacum aperuit & incidit in foueam quam fecit. Grandius est incidere in
foueam, q̄ facere foueam. Ita hic, Defixa, seu demersa sunt in interitum quem
fecerūt. Maius est demergi in interitum, q̄ facere, seu parare interitum. Quasi
diceret: Mala quibus impij petunt pios, uidentur esse eorum casus & perditio,
sed reuera sunt solum apparatus quidam & magis intentatio casus & perditio
nis. Tentatur enim morte & malis, sed uiuunt & bene habēt. sicut psal. cxvij.
Impulsus, euersus sum, ut caderem, & dominus suscepit me. Contra impij ui
dentur, erigi, stabiliri, eleuari super pios & demergere in interitum, sed reuera
apparatus species, & tentatio est erectionis, & uerius demersio qua interitum
patientur, immo patiuntur praesenter.

Idem dicemus de altera uersus parte, ubi grauius est laqueo comprehendi, Impij ea sola
q̄ laqueum abscondere, & tamen pij uidentur comprehendi, cum solum pare
tur laqueus, ut comprehendantur: tentatur in q̄, non comprehenduntur. Nec
ultra promouent impij, nisi, q̄ abscondunt laqueum, tēduntq; insidias.
in
caso labore. Rursum ipsi uidentur liberi, tuti & comprehendere pios, cum re
uera ipsi comprehendantur. Et uersus hic tautologiā habet. Potest pro priore
parte aptari bello carnali, pro posteriore bello spirituali: Quod impij p impie
tate sua pugnātes, pleni sunt astu & insidijs aduersus pietatē doctrinæ, sua nō
syncere producunt & aliena insidiosissime calumniantur, donec detectis uer
sibus comprehendantur, operante deo mirabilia sua, aut in æternum confun
dantur reuelatis. coram omnibus cōsilijs suis. Impossibile est enim, ut impius
non agat
ceter agere.

non agat subdole & mendaciter, cum sit mendax a planta pedis, usq; ad radicem. Deinde pro mendaci suo sensu ardeat zelo impotentissimo. Sicut in laudis monstrum habemus. Cum autem aperto negotio uideat sibi uictoriam non posse obuenire, ad insidias uertitur, & cum Magis Pharaonis scis & in Euangelio quoq; Christum uidemus ubiq; passum. Quod si simpliciores sensu, laqueum, insidias mortis corporalis intelligere quis uelit, non resistunt. Sic enim ipsis insidiantur sanctis in morte, & tamen sanctis liberatis, ipsi capiuntur in morte anteq; intelligant, cum enim dixerint pax, & securitas, repentinus eis superuenit interitus.

Notū relinquo captionē pedis in laqueo, sumptā esse ab auribus, aut beffis, quas aucupes & uenatores hac arte capiunt. Quibus rebus pulchre figurantur, scandala, insidia, pericula & lapsus animarum, maxime Hebræis. Et, ut hebræisimum hunc inculcemus, in hebræo neutra parte uersus habetur relatiuum, quem, sed simpliciter: In interitu fecerunt. In laqueo isto absconderunt.

Cognoscetur dominus iudicia faciens, in operibus manuum suarum comprehensus est peccator.

Diuus Hieronymus & hebræus ita: Agnitus est dominus iudicium faciens, in opere manuum suarum corruit impius, meditatio semper.

Et uere in præterito dicit: Agnitus est, non in futuro cognoscetur. Et impius quem noster transfudit peccatorem, ipse est iusticiarius ille *cerimonialis*, Pharisæus, risus, superbus in uirtute sua, glorians in operibus suis, qui ad obsequium dei pro ueritate fidei & honore sanctæ Ecclesiæ, occidit filios dei magna fiducia. De quo abunde dictū est in superioribus, qui hebraice *וְיָרָא* uerba dicitur, Quæ uero Hieronymus corruit, hebræus & noster rectius comprehensus est, habet, tanq; non ita multum refert ad sensum.

Pergit autem propheta narrare mirabilia dei, q; non modo gentes idolatrarum, persecutrices, demersæ sunt in interitu, quem fecerunt uerum & iij, qui sibi sancti, & bene uiuere uisi sunt, inuenti sunt peccatores. Nisi forte, hunc uerum præcedentis lucem esse dixeris, & hic declarari quod ibi obscurius dictum est. Ego magis huc feror, ut credam, Prophetam uoluisse uim diuini operis & iudicij extendere ad omnia, ut gentes non modo inuenirentur male agere, pijs hominibus resistendo propter sua studia, sed etiam ipsa studia inueniri peccata & mala. Sicut in Paulo licet exemplum petere, qui cum cognouisset iusticiam, quæ ex lege est, esse meram impietatem, quæ in se, non modo uniuersa mala, quæ sanctis fecerat, id est, interitum quem parabat & laqueum quem absconderat, agnouit esse pessima facta, quæ prius zelo legis ardens, optima iudicabat, uerum & ipsam, quæ ex lege est, iusticiam, mox damnauit, comprehensus in his operibus manuum suarum, tanq; impijs & malis, quæ crederet esse summæ iusticiæ.

Est ergo sensus: Quando dominus cognoscitur & sic cognoscitur, q; est iudex seu iudicium faciat, nullus subsistere potest ante faciem eius, quantumlibet iustus, sapiens & potēs. Aliud enim, est cognoscere dominum iudicem, aliud dominum iudicem, & misericordem. Cui dominus iudicij notus fit, corruit territus & ad misericordiam, & misericordiam redigitur a facie iræ eius insustentabilis. Cui autem notus sit dominus misericordis, surgit latus & super omnia tollitur a facie bonitatis eius incomprehensibilis.

prehensibilis. Cognoscitur autē iudicium faciens externe & interne. Externe ^{Cognoscitur dominus iudicia faciens.} uerbo Euangelij & exemplo sanctorum, quos iustificat, demeritis gentibus in

interitu quē fecerunt. Verum hæc non mouēt satis, donec & interne cor aspiciat & tremefaciat. Sicut supra dictum est in uerbo, A facie tua. Vnde, opera manuum impij, dixit, nō peccata impij, omnino significans ea opera, quæ impius facit uel ut bona, in quibus & confidit, propter quæ incorrigibilis est, nec audit uerbum dei, nec si audit ad se pertinere credit, sine timore, securus sibi de regno cœlorum. Hunc ergo nemo conuertit, nisi agnitio iudicantis domini coram quo nemo non nocēs est, Naum. j. Dñs mundans non facit innocentem. Et Exodi. xxxiij. Nullusq; apud te per se innocens est &c. Vide ergo mirā ac terribilem uim iudicij dei, impius præsumpsit sese operibus manuum suarum stabilire & liberare, & ecce, noscitur iudicium dñi, ac mox comprehenditur & corrui in eis, inuentus impius & peccator.

Potest etiam uersus accipi pro generali sententia, etiā si ipse impius non credit se comprehendēdi. In hunc modum: Prædicatus est & cognitus dñs iudicium faciens in gentibus, & simul cognitum est, neminem inter homines esse non plenum & comprehensum in peccatis, quādo & illi comprehensi sunt, qui præ ceteris sunt magnorum operum & uirtutum, quæ omnia in peccatum coram deo computantur. Sic Ro. iij. Non iustificabitur in conspectu eius ex operibus legis omnis caro, sed oēs peccauerunt. Non est qui faciat bonum. Et hic mihi sensus magis placet, q̄ impius sit proprie, qui cū sit peccator, operibus bonis, in flatu non credit se esse peccatorē, ideo non habet rectā de deo opinionem, nec de seipso. Quod si ipse non sentit, sentiunt hi, qui cognoscunt.

Quod sequitur, meditatione semper, hebraice סֵלָה הִגְגָּיוֹן higgsaion sela, dicitur. Estq; dimidius uersus, huius totius posterior pars, quam nullus interpretum uidetur reddidisse. Augustinus indicat, Sela (id est, diaplasma) in suo codice positum fuisse, sed de meditatione, siue higganion, nihil. Mirumq; quid uelit ea dictio, præsertim cum tanta sit, ut sola medium uersum absoluat, priore parte tam longa. Nam de Sela diximus psalmo. iij. Nec hoc certum est, an in nominatiuum, ablatiuum, aut uocatiuum reddi debuerit. Meditatio, meditationem, aut o meditatio. Significationem eius psalmo primo dedimus, ubi dicitur: In lege eius meditabitur die ac nocte, Significat enim loqui, dissertare, garrere, & omnino negotium uerbi, aut cātus, sic tamen, ut meditate fiat, unde frequenter cum corde coniungitur psal. xvij. Et meditatio cordis mei, in conspectu tuo; ubi est eadem dictio, quæ hoc loco.

Ego meam iterum ignorantiam confiteor, nisi q̄ suspicor prophetam de bona meditatione loqui, proferā ignota primus & si id poeta parum tutum iudicet. Quid si Propheta præabundanti affectu, uerbi dei efficaciam & fructum una hac dictione uoluerit, uelut exclamando, commendare? Ac si dicat: Ecce gentes demerguntur in interitu quem fecerunt, capiuntur laqueo quem abscondunt, agnoscitur dominus iudicia faciens & in operibus suis comprehenditur impius, atq; hæc omnia, meditatione, id est, uerbi ministerio. O meditatio, o uerbi ministerium, tu res tam uilis, tam despecta, tam infirma, tam stulta coram hominibus & tanta per te fiunt: Tu enim sola cooperaris deo in omnibus mirabilibus istis, non potestas, non sapiētia, non iusticia, non gratia mundi. Sic enim & in uernacula nostra cum uehementissime admiramur aliquod gestum, per id quod non sperabatur, nimia uel indignatione, uel admiratione ipsum uix nominamus, dicentes: Ille, iste ne fecit?

Sic Numeri

uerbi dei effi
cacia & fru
ctus.

Sic Numeri. xvj. Et ecce Core &c. Sequitur: Et surrexerunt. Vbi primus
& ad solam admirationem referri potest. Quo affectu & David. ij. Reg. xvij.
locutus uidetur: Fili mi Absalom, Absalom fili mi. Tam grandis autem hic est
affectus, ut si quid uerborū amplius addatur, minus moueat audientes, stupor
enim quanto maior, tanto paucioribus uerbis utitur. Et reuera stupendum est
St: por, pau- uer-
cioribus uer- bis utitur.
uerbo solo, tātas mundi moles subruī & humiliari, qualis erat Christi tempo-
ribus, cū maxime floreret, potentia, diuitijs, artibus, iusticia, ingenijs, sapiētia,
prudentia, eloquentia. Quare meo sensu potius in nominatio redderem: Ne-
ditatio. Sela (licet Hieronymi translationem in ablatiuo, non damnem) q̄ ab
mirabundus iste affectus potius nominatio uti solet. Diximus autem psalmi
Sela, nostro iudicio poni in psalorum locis, insignum magni & rari alicuius
affectus, qualis hic est, qui ob hoc ipsum merito dimidium uersum una dicitio-
ne occupat, q̄ nullis uersibus satis digne exprimi queat. Scriptum est enim, in
Reg. ultimo, David ipse quasi tenerrimus ligni uermiculus, scilicet, q̄ uir fue-
rimus ligni uermiculus.
rit totus tenerrimis, candidissimis, secretissimis affectibus plenus, Vnde qui
psalmos eius legimus, donec affectibus inanes sumus, Asini ad lyrā canimus.
Non nisi fidem, spem & charitatem, in Psalterio tractat, easq̄ nō in deserto ste-
rili speculationis, sed ubertate exercitatisimorum affectuum,
Asini ad lyrā canimus.
Quid David in psalmis tra-
ctat.

Cōuertātur peccatores in infernū, oēs gētes quæ obliuiscūtur deū.

Iterum peccatores transfert pro impijs. Loquitur enim de superbis (ut dixi)
iusticiarijs, quos nemo mutat, nisi, cognito deo iudicium faciente, & iram
intentante, ad infernum conuertantur, in sui scilicet cognitionem perfectam.
Nam ad infernum conuerti, nō credo, hic pro damnatione accipi (licet si quis
id contendat, non resistam) quæ de conuersione impiorum & gentium, mira-
bilia dei cantat.

Atq̄ ab hoc loco iam incipit orare Propheta ad finem usq̄ psalmi, ut mirabi-
lia mirabilibus addat deus, & qualia gessit in conuersis impijs, talia adhuc ge-
rat in his qui adhuc sunt impij, superbi, obliuī & contemptores dei, eodem uer-
bo conuertendi. Conuersionem ad infernum, quid sit, psalmo. vj. uidimus,
& supra in increpationis uerbo & facie dei, & agnitione domini facientis iudicij
Gustare infer- num & coelū.
cium, satis commemorauimus. Neq̄ enim quisq̄ perfecte conuertitur, donec
infernum & coelum gustauerit, hoc est, donec experiatur, q̄ malus & miser
sit ipse, & q̄ dulcis, & bonus dominus: Quod intentato mortis periculo &
horrore iudicij extremi potissimum sentitur, & in spe ac fiducia misericordie
dei agnoscitur.

Obluio dei. Obluio dei iterum hic non ea debet intelligi, quam uulgus intelligit, sed
quam psalmo. viij. super nomine Enos dedimus. Nemo enim magis audaces
& assidui dei memoratores q̄ impij, superbi, & peccatores, ut cuius nomē quo
Impij semper dei memora- tores.
tidie polluunt & peruersa opinionē omni momento iritant, & blasphemant,
dum non sentiunt de eo scd̄m ueritatem, immo sibi tribuunt quæ dei sunt, &
deo quæ sua sunt, hoc est, deum & opera eius & iudicia, humano suo mentium
sensu & affectu. De quibus satis multa diximus.

Inueteratam autem impietatem gentium notat, dum non arguit q̄ deum
offenderint, aut ab eo recesserint, sed offensiones, diuturnitate & cōsuetudine
nimia, in ius & mores promouerint, ut iam offendi deum a se nō credant, sed
potius coli & adorari. Qualis fuit gentium Idolatrarum conuersatio & cultus
Idolorum,

idolorum: Qui enim semel offendit, non mox obliuiscitur dei, sed scit se male egisse & reuertitur facile. Qui aut obliuiscitur, sine fine offendit, nesciens sese offendere, qd est impiorum proprie. Ideo sunt idem impij & gentes obliuiscuntur dei, utiq; necessaria est conuersio ad infernum, ut comprehendatur in operibus suis. Oblerandū uero hunc uersum orari non simpliciter aduersus impios conuertendos, sed quia ipsi sunt qui persequitur Almuth impietate & superbia suat. Id quod uersus sequens uelut rationem reddens huius orationis ostendit.

Quoniam non in finem obliuio erit pauperis, patientia pauperum non peribit in finem.

Poterat sic reddere: Qm̄ nō in fine obliuiscetur pauperis. Quod & hebræo aptius respondet & affectus mouet, subauditur enim, Deus non obliuiscetur, cuius dicitur in fine uersus præcedētis gentes obliuiscuntur. Quasi uersa sermonis figura dicitur: Gentes obliuiscuntur deum, persequētes Almuth martyrum, at deus non obliuiscetur pauperis Almuth, cum tamen ad sensum appareat, utriq; longe contrarium: Nempe qd impij uidentur etiam zelo dei ferere, tantum abest, ut obliuiscatur deum, qd in memoria dei esse creditur. Adeo in spiritu loquitur & fidem requirit, quæ intelligat, quomodo consoletur his uerbis tribulatos, passos & morientes.

Quamq; obseruata diligentius hebræa gramatica, id quod uersu præcedente dicitur: Omnes gētes quæ obliuiscuntur deum, magis eos sonat, qui improprietate tant martyribus illud psal. xli. Vbi est deus tuus? Et infra: Dixit enim in corde suo, oblitus est deus, auertit faciem suam, ne uideat in finem. Vt illud quod superius Almuth apud Iudæos passam, dixit: Qm̄ requirens sanguinem eorum recordatus est, non est oblitus clamorem pauperum. Idem de eadem hic apud gentes passam referat. Tam Iudæi enim, qd gentes conati sunt, ut Martyres redirent pusillanimes in fide dei, non solum eos persequendo, sed etiam de adiutorio dei insultando, sicut & Christo in cruce fecerunt, illud psalmi, dicentes: Deus dereliquit eum, persequimini eum & comprehendite, quia non est qui eripiat. Adeo non satis habet impij, qd corpora occidit, nisi & fidem & spem, tentent occidere. Vnde hebræis, uersu præcedente, obliuiscētes deum, possunt intelligi non modo qui ipsi obliuiscuntur, sed qui id agunt, ut credatur deus oblitus pauperum. Quem sensum plane disserit Hiero. in suo commentario.

Dulcissime autem nos confortat his uerbis spiritus, ut sciamus, seu uerba, seu cogitationes, quæ nobis diffidentiam, pusillanimitatem, desperationem mouent, non esse ex deo, sed, ut optime psalmus. xli. docet, ex diabolo, uel hominibus, dicens: Quare oblitus es mei, & quare contristatus incedo, dum aspicit me inimicus meus, dum confringuntur ossa mea, exprobrauerunt mihi inimici mei, dum dicunt mihi per singulos dies, ubi est deus tuus? Ita uidemus sanctos patres uehementer fuisse in fide & spe exercitatos & eos eruditos, ut non dubitent pronuntiare pusillanimitatem suam esse quidem a deo, sed tamen per diabolum & hominem, qui uerbo & cogitatione moueat hanc cordis molestiam. Caterum alienum est opus hoc a deo qui operari contra seipsum non potest, ideo ad se diligendum, sperandū, credendum, letandum, operatur, quo impleatur præceptum eius primum, quo præcepit: Non habebis deos alienos, præter me.

V Ita & hic

Impij persecutores pauperum, fidem, & spem tentant occidere.

Consolare letor.

In fide & spe patres exercitati.

Cuiusmodi
uerbis opus sit
tribulatis.

Ita & hic uersus sancta indignatione se suscitatur aduersus eos, qui deum
tum eius, intentat, dicens: Non erit in finem obliuio pauperis. Talibus
uerbis opus habent, passi, morientes & afflicti, ne pulillanimes fiant. Scien-
tiam & spem habeamus. Obserua, patientiam dicit. Et hic concedit con-
nem dei, sed negat in finem duraturam, deserit enim nos aliquantum, uolun-
damus, sed non in finem, ne deficiamus.

Patientia pauperum, id est, expectatio afflictorum. Aliud enim nomen pre-
pertatis, hic, q̄ parte priore habetur, hoc enī, ut supra dictum est, afflictio-
quoq̄ significat, scilicet, paupertatem spiritus, hoc est, qui sine consolatione
sunt. De quibus supra: Non est oblitus clamorē pauperum, id est afflictorum.
Ita hic dicit, id quod expectant pauperes (magis enim expectandi q̄ patienti-
uerbum est) non frustra expectant, Veniens ueniet dominus saluator, quem
expectant. Sic psal. xxxvj, Non dabit in aeternum fluctuationem iusto. Quod
enim differt, non aufert, inquit, hoc loco Hiero, modo sit, qui sufferat. Expo-
ctandum itaq̄ est, non tentandus deus presentaneo auxilio.

Exurge dñe, nō cōfortetur homo, iudicētur gētes in cōspectu tuo.

Concludit psalmum duobus uersibus orantibus pro ijs, quae superius & sa-
cta & futura cecinit, hoc est, ut impij conuertantur & pereant, cognito iudicio
dei, & augeat populus Christi. Appellat autem eos uocabulo despectu homi-
nis: Non confortetur (inquit) homo, id est, cum sint Enos & uere miserabiles,
ut quid inflantur, erigunturq̄ aduersus sanctos tuos in superbia & abusione,
fidentes in magnitudine potentiae, sapiētiae, iusticiae suae. Desinat ergo eorum
robur & infirmetur, nec sinas eos praeualere sanctis tuis in finem: Quin poti-
us increpentur & iudicentur in conspectu tuo, hoc est, cognoscatur eis domi-
nus iudicia faciens, terrore corripiantur & trementes, sua impietate intellecta,
querant humiliter misericordiam tuam.

Iudicari in cō-
spectu dei &
hominum.

Aliud enim est iudicari in conspectu dei, aliud in conspectu hominum. Iu-
diciū dei scrutatur renes & corda, & neminem inuenit innocentem, ideoq̄
omnes pauefacit & humiliter uehementissime, conuertens peccatores in in-
fernum. At iudiciū hominum natat in superficie carnis & neminem intus
inuenit nocentem, ideoq̄ blāditur & decipit omnes qui confidunt in ipsū.
Sicut Isai. ix. dicit: Et erunt qui beatificantur, praecipitati. Mihi, inquit, j. Cor. iij, pro mini no est, ut a uobis
iudicer, aut ab humano die, nec me ipsum iudico, qui autem me iudicat domi-
nus est. Ideo quando impijs frustra omnia dicuntur, canuntur, geruntur, cum
nec uerbis, nec operibus, nec miraculis cedant, sintq̄ generatio illa adultera,
de quibus Mat. xj, Cecinimus uobis & non saluastis, lamentati sumus & non
planxistis; Solum illud reliquum est, ut pro zelo eis imprecemur, argui in con-
spectu dei, hanc enim increpationem non sustinent.

Constitue domine legislatorem super eos, ut sciant gentes, quo-
niam homines sunt. Sela.

Hieronymus: Pone domine terrorem eis, sciant gentes homines esse se. Ve-
rum hebraeus sic distinguit uersum: Pone domine legislatore (siue terrorem)
eis, scient

IN PSALMVM

eis sciunt gentes, homines ipsi. Sela. Dicitio hebraea, ^{מורה} mora, quam noster
 legislatorum. Hiero. terrorem uertit, utrum germane significet, no aulim defi-
 nire. Moa tamen iudicio magis a uerbo docedi, uideretur uenire, unde & thora ^{Pellicanus, a}
 dicitur, quod lege significat. Nam hi qui beatu Aug. secuti Antichristum hoc uerbo ^{מורה}
 loquuntur, aut tyranos intelligunt mihi no satisfaciunt. Videtur enim sensus huius uenire credit.
 uentus alius non esse, nisi qd opat gētibz legis sensum aperiri, quasi dicat: Im-
 precatus sum, ut iudicetur gentes in conspectu tuo, qd quo modo intelligam,
 dico, nempe, ut ponas in eis legis uerū intellectu, tūc sine dubio agnosceret sese,
 per legem enim, cognitio peccati. Ro. vii: Et iterum, iiii. Lex ira operatur. Et. i.
 Cor. xvi. Virtus peccati lex. Quod enim impij sine fine superbiunt, alia causa ^{Impiorum su}
 non est, nisi qd legem & uim eius nōdum intelligūt, ignorāt enim spirituales ^{perbie causa.}
 & occidēt per litteram suam omnes homines. De qua re Apostolus ad Ro.
 & Gal. multa, immo omnia tractat. Quae nisi iam plus satis tractata essent, &

vobis nota, hic quoq; latius prosequeremur.
 Vnde ego, Mora, cum sit nomen deriuatiuum significans id quo uelut me-
 dio quispiā eruditur & sciens efficitur, trāsferrem legis possessionem, seu legis
 eruditionem, hoc est, ut legis uim cognoscerent, ad quā mox sequitur, terror
 conscientiae & horror iudicij. Id quod Hiero. transulit. Nō enim legislator ul-
 lum terret, donec lex ipsa recte intelligatur. Tūc sequitur: Sciāt gentes, id est,
 scientes erūt, qui ante legem, peccatum suū ignorabant. Absolutum enim est
 uerbum, qd uersum medium sentētia sua finit, sic: Et scient gētes, id est, posita
 lege erunt eruditi & intelligētes. Sicut Ro. vii. Concupiscētia nesciebā esse
 peccatum. Ego autē sine lege uiuebam aliqñ, cū autē uenit lex, reuixit pecca-
 tum. Atq; id nimirū est, qd toties in prophetis dicitur: Et scietis, quia ego dñs,
 & scietis quia ego dñs, & sciet, qm ego dñs. Quae legis intelligētia hominē in sui
 cognitionem perducit, cogit misericordiā dei intelligere & implorare.

Altera pars uersus: Homines ipsi. Sela. insigni scilicet affectus nota indicat, ^{Quid sit hō.}
 qd sit homo res nihili & miserima. Quasi dicat: Agāt, quāta possunt, simulent,
 ostendent ualeant, & si quid aliud magnificū de eis dici pōt, tñ homines sunt.
 Es seynd mēschen, id est, Enos & miserabiles. Ac reuera magnū est se homi-
 nem esse cognoscere, id est, Enos, ut hic dicit, quod psal. vii. satis tractauimus. ^{Es seynd}
 Eodem despectu loquitur & Isaias. xxxij. Aegyptus homo, & non deus, & equi ^{mēschen.}
 eorum caro, & non spiritus. Ac Ioan. ij. Iesus non credebat semetipsum eis, eo
 qd ipse nosset omnes, & quia opus ei nō erat, ut quis testimonium perhiberet
 de homine, ipse enim sciebat, quid esset in hoie. Atq; Paulus. j. Cor. iij. Nōne
 carnales? nōne homines estis? Idem cū uerecūde & modeste humanā uanita-
 tem depingit, solet dicere, sed m hominē dico. Ro. iij. & sed m hominem am-
 buletis. Adeo scilicet apud deum, nihil reputat homo, ut modestissime quidē,
 sed tñ significantissime rāgat humanæ naturæ miseriam, quoties nos hominis
 uocabulo signat scriptura, ut Gen. xj. Descendit dñs, ut uideret ciuitatē & tur-
 rim, quam ædificabant filij Adam. Quod orator aliquis uehementior diceret,
 quam ædificabāt, impijssimi, potentissimi, & sceleratissimi hominum. Ita non ^{Hominem ap}
 est nisi contumelia hominem a deo & in scripturis appellari, quia filius Adæ, ^{pellari in scri}
 id est, peccatoris, hoc nomine censetur: pro quo uoluit nos alio noie dignari, ^{ptura contu-}
 ut filij dei nominemur, ut. j. Ioā. iij. Et eiusdē. j. Dedit eis potestatem filios dei ^{mēlia est.}
 fieri. Et psal. lxxxj. Ego dixi, dij estis, & filij excelsi omnes.

Igit, Sela finalis, indicat, qd rarus sit & singularis affectus, qd quis sentit, tum
 seipm, tum alios esse homines, lex tñ facit, ut huius rei sciētes hāt, si dñs surgat
 & ponat intellectu eius, & terrore statuat in cōscientia eorum.

